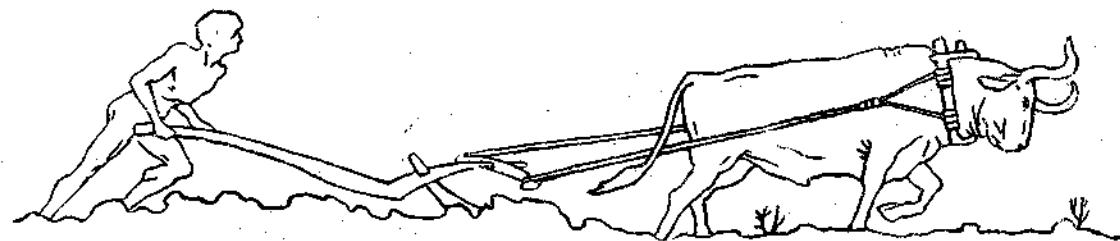

ΤΖΟΒΑΝΝΙ ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ
ΑΥΤΟΠΡΟΣΒΟΡΡΑΦΙΑ

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΑ' 15 ΝΟ.
ΕΜΒΡΙΟΥ 1910

ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ

Ο Τζοβάννι Σεγκαντίνι, με την πραγματικότητα και την καθαρότητα, με την αλήθειαν και τὸν ιδανισμόν, εἶναι ἡ πλέον παραστατικὴ ἐκδήλωσις τοῦ ἰταλικοῦ πνεύματος εἰς τὴν σύγχρονον ζωγραφικὴν, εἰς βαθμὸν ὅπου οἱ εὐρωπαῖοι κριτικοὶ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κύκλου τὸν θαυμάζουν ὡς κλασσικόν, οἱ δὲ Ἴταλοι ἀνεξάρτητοι, οἱ ντιβιζιονίστ, τὸν ἀνεγνώρισαν διδάσκαλον. Ὁ Σεγκαντίνι εἶναι μία ἐκφρασις νέα με αὐτὸν ἡ Ἰταλία ἀλλάζει οὐρανόν. Δὲν βλέπομεν πλέον τοὺς θερμοὺς τῆς Μεσογείου οὐρανοὺς τοῦ Βερονέξ και τοῦ Τιντορέτου ὅπου τοὺς ἔδιδαν τοὺς πολυτελεῖς τόνους τῶν ἀνατολικῶν ὑφασμάτων και τὴν πλουσίαν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν πολυχρῶμων μαρμάρων μέσα εἰς περιβάλλον διακοσμητικῶν ἐφορτῶν ἐνδοσκομῆθα ἔμπρὸς εἰς ἓνα γαλάζιο βουνήσιο, εἰς ἓνα στερεῶμα πρωτογενές, κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὰ χρώματα παίρνουν ποικιλίαν τόνων ἀπὸ τὸ χιόνι τὸ δροσερὸν και ἀκτινοβόλον. Ὁ Τζοβάννι Σεγκαντίνι, ἐγκατέλειψε τὴν παραλίαν και ἐπῆγε εἰς τὴν Μπριάντσαν, μακρότερα ἀκόμη εἰς τὸ Τυρόλον, νὰ ζητήσῃ τοὺς τύπους τῆς φυλῆς του και τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ νέος ἀγαποῦσε τὸ βουνό: φύσις νευρική και γεμάτη ζωὴν ἐφέρετο πρὸς αὐτό, με τὴν ἰδίαν νευρικότητα ἡ ὁποία κατεῖχε τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐπαύριον τῆς Ἀνεξαρτησίας, και τὴν Ἰταλίαν τὴν πάντοτε ἀποβλέπουσαν πρὸς βορρᾶν, ἀνήσυχον νὰ ἐκτείνῃ τὰς πόλεις της με ταχύτητα ἀμερικανικὴν σχεδὸν και ν' ἀναπτύξῃ τὴν τώρα γεννωμένην βιομηχανίαν της διὰ νὰ συναγωνισθῇ τοὺς γίγαντας εὐρωπαίους ἀντιπάλους. Ἡ τεχνικὴ μόρφωσις του ἦτο μισογαλλικὴ — μισογερμανικὴ, ἀπορρέουσα ἐλαφρῶς ἀπὸ τὸν εὐαγγελικὸν νατουραλισμὸν τοῦ Μιλλέ και τὸν συμβολισμὸν τοῦ Μπαϊκλιν, ὅπου χωρὶς νὰ τὴν πιέζουν ἀφιναν ἐλευθέραν τὴν ἐμπνευσιν,

πλέον εὐκρινὴ και τραχείαν, πλέον ὑψηλήν. Ἐκεῖ, ἐπάνω εἰς τὰς κορυφάς, ἐμεγάλωσε ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ του με αἰσθημα δλοένα βαθύτερον και ὑψηλότερον, γλυκύτερον και φυσικώτερον και σχεδὸν ὀλίγον ὑπερήφανον, κάτι τὸ πρωτογενές ποὺ ἐνθυμίζει τὸν Ρουσσώ. Ἐρχοιάζετο και ἡ Ἰταλία τὸν ἀνθρώπον της ὁ ὁποῖος νὰ κηρύξῃ τὴν «Ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Φύσιν».

Εἰς τὰς ἰταλικὰς Ἄλπεις ἡ ἡμέρα και ἡ νύκτα εἶναι ὅμοιαι, ἀδελφαί, μέσα εἰς ὑπέροχον λαμπρότητα. Τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως ἀπέναντι τῆς μικρότητος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι περισσότερο αἰσθητὸν τὴν νύκτα, και ὁ ζωγράφος τὸ ἔδειξε εἰς τὰς νυκτερινὰς εἰκόνας του τοῦ Σαιν-Μορίς: ἡ σελήνη, ὅπου εἰς τὸν οὐρανὸν ἡ μορφὴ της ἀκτινοβολεῖ με δύναμιν σὰν μεγαλοπρεπὴς θεότης, ἀπαλύνει τὸ φῶς της, ἄς εἰποῦμε τὸ βλέμμα της ἐπάνω εἰς τὴν Γῆν, ἐπάνω εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἔδαφους και τῆς λίμνης, εἰς τὰ μικρὰ σπιτάκια. Ἀλλὰ και τῆς ἡμέρας τὸ μεγαλεῖον δὲν κάμνει δλιγώτερον βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν καλλιτέχνην. Τὸ ἀπέδωσε πλατύτερα, περισσότερο ὀρισμένον, με περισσότεραν θέλησιν μεταδοτικὴν εἰς μίαν μεγάλην του εἰκόνα Ἡ Ζωή, ὅπου γύρω ἐνὸς βίου σιωπηλοῦ και ἐργατικοῦ, τὰ βουνά, ὄρια τῆς εὐτυχίας, ζωγραφίζον τὸν θεῖον τῶν διακόσμων. Ἡ οὐχὴ, θρηπτικὴ και λιτὴ γλῶσσος σκεπάζει τὴν γῆν και ἀνταντικᾶ τὸ χρῶμα τῶν ἐπάνω εἰς τὰ σκοτεινὰ κράσπεδα τῶν ὑψωμάτων. Ἐπάνω ἀπὸ μίαν μητέρα ποὺ θηλάζει τὸ παιδί της, ἓνα δένδρον, μοναχικὸ, βαθεῖα ριζωμένον, — εἰκόνησις νέα τοῦ ἀρχαίου δένδρου τῆς ζωῆς — ἀπλόνει ἀργὰ και βαρεῖα τοὺς διαφανεῖς και κωματιστοὺς κλάδους του. Καὶ οἱ κύκλοι ποὺ σχηματίζουν αἱ διάφοροι κορυφαί, εἶναι και αὐτοὶ ἡ μεγάλη ὀρχήστρα ὅπου, ἐπάνω εἰς τὰ ὕψη αὐτά, ψάλλει αἰωνίως τὸν συμφωνικὸν ὕμνον τῆς γαλήνης ἢ τελευταία

ΟΙ ΔΥΟ ΜΑΝΝΕΣ

ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ

ράχη γυμνή και χιονισμένη λαμποκοπά: εκείνο λοιπόν που λάμπει περισσότερο είναι το τελευταίο επίπεδο, όπως το ιδεώδες, ή ευτυχία, ή γαλήνη. Το μάτι εκεί πέφτει άμέσως, και κατόπιν μένει και πάλιν σταθερά προσηλωμένον. Ο ούρανός κρατεί το βλέμμα, πλατύς, πυκνός, καθαρός, εις τόνον πολύ διαφορετικών από τα χρώματα του Πυβι δέ Σαβιάν, φυσικότερον άλλ' ομοιομόρφως ιδεώδη, εις ένα τόνον ηρεμίας, ειρήνης, σιγής: όταν κιντάξης την εικόνα, έχεις την βεβαιότητα ότι ο ούρανός είναι προωρισμένος διά τον άνθρωπον όπως ή χλόη διά τα ζώα. Σου δίδει επίσης το σκληρόν αισθημα του ήρέμου και μονοτόνου ψύχους των υψηλών κορυφών, όπου ή ζωή γίνεται πιο άπλη, και πιο ισχυρά και πιο ευγενική: με σχέδιον θετικόν, ώρισμένον, δυνατόν, που περιλαμβάνει τας γραμμάς των βουνών και των δένδρων και καθορίζει τας τόσον ανθρώπινους συνθετικώς κινήσεις των όντων, το έργον αυτό παρουσιάζει σοβαρόν, βουκολικόν δράμα, γεμάτον από αυστηρόν βιβλικόν μεγαλείον, το όποιον δεν εθρίσκειται εις άλλον ζωγράφον: διότι απορρέει από μίαν βαθειάν σκέψιν και από μίαν επίσης βαθειάν αγάπην. « Παρατηρούσα, έγραφε, τους βράχους, τα χιόνια, τας μεγάλας σειράς των βουνών, την χλόην, και τους χειμάρρους και έζητησα μέσα εις την ψυχήν μου την σκέψιν όλων αυτών των πραγμάτων. Ηρώτησα το άνθος ποιά είναι ή παγκόσμιος έμορφή, και το άνθος απήντησε άρωματίζον την ψυχήν μου με αγάπην». Αισθάνεσαι

εις το έργον του όλως διαφορετικην γαλήνην παρά εις τους Γάλλους ζωγράφους. Ιδεαλιστής και ούτοπιστής, ο Πυβι δέ Σαβιάν ή ο Άνρϋ Μαρτέν, την ζητούν εις μίαν πλατωνικην κοινωνίαν, της οποίας ή ζωή αναπτύσσεται άρμονική και σοφή εις την πεδιάδα υπό τον λαμπρόν ήλιον ρεαλιστής, ο Ιταλός Σεγκαντίνι την εύρίσκει εις τα βουνά του, τα άραιά κατοικημένα από χωρικούς, κατά το λυκόφως, όπου, όπως ο ίδιος λέγει, « ή ψυχή φέρεται προς γλυκειάν μελαγχολίαν ». Το αισθημα της φύσεως είναι επίσης πολύ διαφορετικόν από το του Μιλλέ και του Τρουαγιόν: ο ήλιος είναι ή ψυχή της εικόνας εις τον Έσπεριόν ή το Γύρισμα εις την Ζωήν ή εις το *Alla Stanga* οι χιονισμένα κορυφαί φωτίζουν την εικόνα και την ψυχήν του παρατηρητού, αποδίδουσαι καθαρώτατα την έννοιαν που τους δίδει ο Σεγκαντίνι γενικώς: εκ τούτου γεννάται μία έκφρασις πνευματικότητος εις την αντίληψιν των τοπίων ή της έξοχικής ζωής, την όποιαν δεν έφθασαν ποτέ οι Γάλλοι ζωγράφοι της σχολής του Μπαρμπίζόν. Έμπρός εις το *Alla Stanga*¹ του Σεγκαντίνι ένθυμείσαι τον Τρουαγιόν, μεταμορφωμένον όμως από μίαν υψηλήν έμπνευσιν: τα δένδρα, εις το βάθος της εικόνας, μετέχουν της τελειότητος του φωτός και της χάριτος: είναι κοινωνά του λυκόφωτος: το *Alla Stanga*, με το κοπάδι των βωδιών εύλαβώς παρατεταγμένον εμπρός

¹ Μουσείον της νεωτέρας τέχνης, Ρώμη.

στους άπλους και ύψηλους χωρικούς, είναι κυριολεκτικώς σκηνη πατριαρχική όπου έκφράζεται ο σεβαστός και ιερός χαρακτήρ του άγροτικού πολιτισμού.

Εις το βουνό τα ζώα δεν είναι σκλάβοι των ανθρώπων: τα άφίνουιν ελεύθερα και τα μεταχειρίζονται φιλικά. Υπάρχει εις τον Σεγκαντίνι ως ζωγράφον των ζώων, ένα αισθημα ευαγγελικόν, πολύ βαθύτερον απ' ότι εγκλείουν οι νόστιμες ζωγραφίες του Μιλλέ. Το Γύρισμα π.χ. ένθυμίζει τον Γάλλον διδάσκαλον με την αντίθεσιν που παρουσιάζουν το σκοτάδι του λυκόφωτος και ή καθαρότης του όρίζοντος, με τους ρωμαλέους χωρικούς, την πιστήν στάσιν του ζώου, την μονοτονίαν της κομμένης χλόης: άλλ' άκόμη και ή γεινίασις της ταπεινής καλύβης, τα φώτα που λάμπουν σαν πυγολαμπίδες των σπιτιών, ο τρόπος με τον όποιον ή σιλουέττα του βοσκου ξεπετά επάνω εις την άντανάλασιν της φωτιάς από την ανοιγμένην θύραν, δίδουν την έντύπωσιν της άγροτικής γνωριμίας πολύ

διαφορετικά βαθειαν παρά εις τον Μιλλέ, ο όποιος παραπολύ εύληφρά ένεπνεύσθη το θέρος της γαλλικής έξοχής.

Ένα αισθημα χριστιανού μυθογράφου ένθυμώγει όλα τα έργα του. Εις τον *Μάϊον* ένα κατωικάκι βυζαίνει και ή μάνα του κιντάξει το μικρό του σωματάκι. Η σια των πέφτει επάνω εις την χλόην, που μοιάζει με το μαλλί των. Τα πόδια των είναι άδύνατα, σαν κλωνάρια. Στο πλαί ένα μικρόν δένδρον στραβό. Άνθρώπους δεν βλέπει. Μακράν είναι βουνά χιονισμένα σαν από γάλα και επάνω απ' αυτά, σύννεφα σαν πηγμένα μέσα εις την διαύγειαν του ούρανού. Όλον το τοπίον, όλη αυτή ή φύσις, συγκεντρώνεται εις τα δύο αυτά άκακα ζώα. Η ζωή αυτή που βελάει και που βλέπει, ή μητρική αυτή τρυφερότης που ένέχει την γαλήνην του ούρανού, ή άκακη χλόη, ή ήσυχη ήρεμία της πεδιάδος, ή ύγεια των βουνών και ή ιδιοτροπία των φωτιών που ξεπετούν, κυριαρχούν με κάποιαν σφαιραίσθησιν της ζωής των και της καλωσύνης των. Είναι μία άτελειώτη

ΣΚΙΤΣΟ

ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ

σειρά: η μάνα δίδει ζωήν εις τὸ μικρὸν της, τὸ φῶς εἶναι ὠφέλιμον εἰς τὴν γλῶσσην, τὸ χιόνι εἰς τὸ βουνό: παντοῦ τὸ ὠφέλιμον προσδίδει κατὰ τὸ θεῖον εἰς καθεὶ καὶ τὸ κάμνει ποιητικόν. «Θέλω οἱ ἄνθρωποι ν' ἀγαποῦν τὰ ἀγαθὰ ζωῶν που τοὺς δίδουν τὸ γάλα, τὸ κρέας καὶ τὸ δέμα: ἔτσι ζωγραφίζω τις *Δύο Μάννες*, καὶ τὸ ἄλογο που ἐργάζεται κάτω ἀπὸ τὸ ἄροτρον μαζί με τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν μετὰ τὴν ἐργασίαν καὶ παντοῦ ἀπέδωκα τὰ ζωῶν γεμάτα καλωσύνην στὰ μάτια».

Ἄνθρωποι καὶ ζωῶν εἶναι ἀδέλφια εἰς τὴν ἐξοχὴν: Ὁ Σεγκαντίνι μᾶς τὸ λέγει με παραβολὰς ὅπως ἡ περίφημη εἰκὼν του *Χαῖρε Μαρία*, ὅπου μέσα εἰς μίαν βάρκαν, εἰς μίαν λίμνην, ἤρεμον ὅπως τὴν λίμνην τῆς Ναζαρέτ, εἶναι μαζωμένα μία οικογένεια καὶ ἓνα κοπάδι ἀπὸ πρόβατα εἰς μίαν στιγμὴν γαλήνης, ἀγάπης καὶ φωτός. «Ἡ γυναῖκα σκύβει κοντὰ στὸ παιδί, ὁ ἄνδρας ἀφίνει τὰ κοπιὰ, τὰ πρόβατα εἶναι στριμωγμένα τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο, καὶ ἡ προσεγγιὴ ἀνεβαίνει, ὁρατὴ σχεδόν, πρὸς τὴν εὐλογίαν τοῦ χρυσοῦ οὐρανοῦ που κατεβαίνει πίσω ἀπὸ τὸ κωδωνοστάσιον». Οἱ *Δύο Μάννες* δείχνουν μέσα εἰς τὸ θερμὸν καὶ φωτεινὸν σκῆμα τοῦ σταύλου μίαν μητέρα καὶ ἓνα παιδί ἀποκοιμισμένα ἐπάνω σὲ μιὰ κάρεκλη στὸ πλάι μιᾶς ἀγελάδας μετὰ τὸ παιδί της».

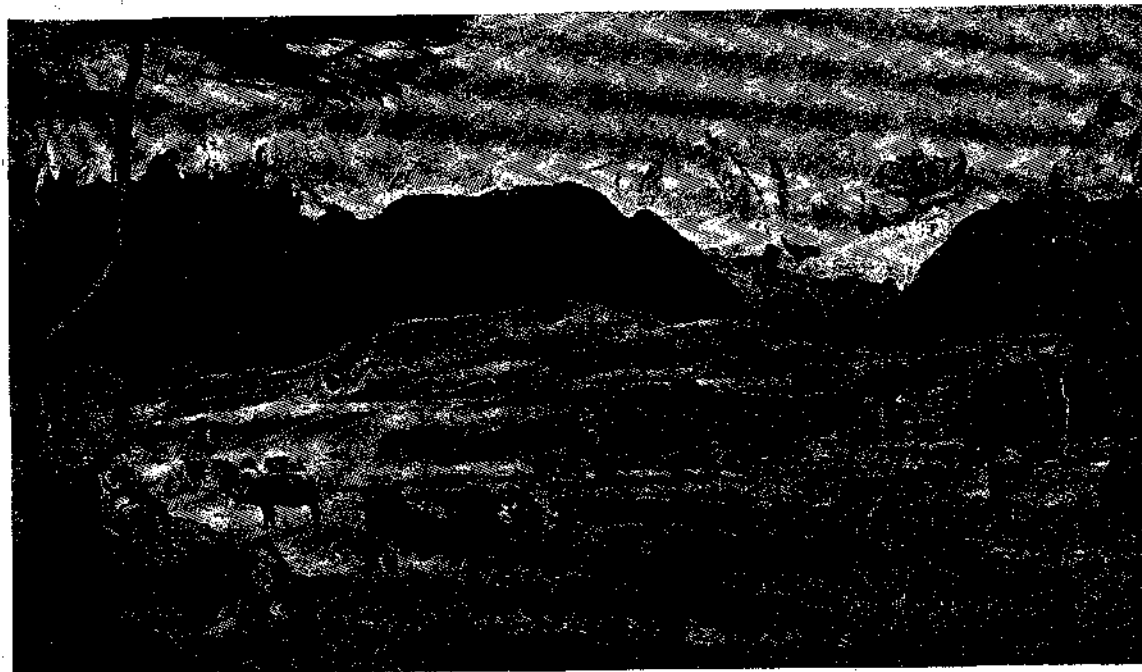
Εἰς τὴν μεγάλην εἰκόνα ἡ *Φύσις*, ἡ ἰδέα του τῆς πατριαρχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζῶου παρουσιάζεται συνθετικῶς. Ἐνας ἄνθρωπος προχωρεῖ, μετὰ τὰ χέρια στὶς τόσσες, τὰ πόδια ἀνοικτά, καὶ ἡ ἀγελάδα ἀκολουθεῖ τὴν γυναῖκα μετὰ τὸ ἴδιο βᾶδισμα. Τὰ βᾶδια προπορεύονται στὸ μονοπάτι καὶ φθάνουν εἰρηνικὰ καὶ ἀπλά: δὲν περιμένουν νὰ τὰ σπρώξουν ἢ νὰ τὰ κεντρίσουν, ἀπλῶς τὰ συνοδεύουν: δὲν εἶναι στὴ σκλαβιά. Ἡ ῥάχη τους εἶναι ἀργὴ καὶ ἴσια ὅπως ἡ ῥάχη τῶν βουνῶν: τὰ πλευρὰ των εἶναι ποικιλλόμενα μετὰ ἄσπρο ὅπως μετὰ φῶς ὁ λόφος, ὅπως ἡ γλῶσση μετὰ τις σταχτιὲς βοῦλλες τῶν βράχων. Εἰς κάποια ἀπόστασιν μία γυναῖκα βαδίζει ἔμπροσθεν ἀπὸ τὰ ζωῶν: ὁδηγεῖ ἓνα ἀδύνατο μοσχάρι, καὶ ἡ ἀγελάδα, μετὰ τὸ κουνδοῦνι στὸν λαιμό, ἀκολουθεῖ μετὰ μάτι προσεατικὸ καὶ ἤρεμον. Τὸ πρόσωπον τῆς γυναίκας στρέφεται πρὸς τὸ μοσχάρι μετὰ κάποια φροντίδα μητρικῆ: ὑπάρχει ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη, στοργικὴ συντροφιά. Ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα δὲν μιλοῦν, πλὴ ἀδελφικὰ ἔτσι μετὰ τὰ ζωῶν. Στὸ βᾶθος οἱ κορυφὲς μαργαριταρένιες, κερχιμαρῆνιες, τρανταφυλλίες, πορφυρῆς ἀναλόγως τῆς θέσεως τοῦ ἡλιου που βασιλεύει, εἶναι ἀφρονες καὶ κυματίζουν σὰν κοπάδι στὴν

ἀκρὴ τοῦ κάμπου. Τὰ ὄντα αὐτὰ δὲν εἶναι μονάχα διαβάται εἰς τὸ τοπίον: τὸ ἐφήμερον τῶν ἀνθρωπίνων σχημάτων καὶ τὸ αἰώνιον τῶν γηίνων σχημάτων δὲν εἶναι καθωρισμένα: τὸ βουνὸ φαίνεται νὰ τρέχει μαζί με τὸν δρόμον, μετὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μετὰ τὰ ζωῶν τὰ σχήματα αὐτὰ κυματίζουν παραλλήλως στὸ κυματιστὸν των πέρασμα κατὰ τὸ χιόνι που λάμπει καθάριο. Ὁ ἥλιος βασιλεύει, μὰ δὲν σβύνει ἀπομένει σὰν μιὰ αὐγὴ στὸ λυκόφως αὐτὸ ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἐκείνου που δὲν τελειώνει, σμίγουν: θὰ ἔλεγες μάλιστα ὅτι τὸ φῶς τὸ τωρινὸ δὲν εἶναι ἀλλάξῃ πειρὰ: μιὰ ζωὴ ἀθάνατη διακωδωνίζεται στὶς κορυφῆς τῶν βουνῶν. Εἶναι ἡ ἀποθέωσις τοῦ λυκόφωτος, χωρὶς νὰ θέμε ν' ἀκούσωμε τὴν καμπάνα τοῦ ἐσπερινοῦ, ἓνας πανθειστικὸς ἐσπερινὸς ἠχολογᾷ βαρεῖα στὸν ἄερα: καμπαναριά εἶναι οἱ μακρυνῆς κορυφῆς οἱ μόνοι παλμοὶ τοῦ αἰωνίου καὶ ἀγνοῦ φωτός ἀντηχοῦν ἐπάνω στὰ βουνὰ ψηλὰ εἰς τὸ στερέωμα εἶναι σὰν ἀκτινοβόλημα τοῦ ἡλιου που κρύφθηκε, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τῆς ζωῆς. Ἐνα σύννεφο εὐτυχισμένο στέκεται μέσα στὸν ἀπειροφωτισμὸ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ εὐλογημένου.

Οἱ χωρικοὶ — οἱ ἄνθρωποι — τοῦ Σεγκαντίνι εἶναι πρωτογενεῖς. Εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ Πυβί δὲ Σαβάν, καὶ αὐτὸς ἐξωγράφισε ἀνθρώπους πρωτογενεῖς ἀλλὰ τοὺς ἔπλασε σύμφωνα μετὰ τὴν πνευματικὴν του καὶ ἀνθρωπιστικὴν δημιουργίαν, σύμφωνα μετὰ τὴν φαντασίαν τὴν αἰσθητικὴν.

Ὁ Μιλλέ, εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, περιορίσθη νὰ ζωγραφίσῃ χωρικοὺς ἀγαθοὺς, ἄξεστους, μετὰ τὴν ἀληθινὴν των ὑπόστασιν, χωρὶς νὰ τοὺς ἐξιδανικεύσῃ, ἐμψυχῶνων αὐτοὺς μετὰ τὴν ἀτομικὴν του αἰσθητικὴν ἀκρίβεια. Ὁ Σεγκαντίνι παίρνει τοὺς ἀνθρώπους του ἀπὸ τὴν πραγματικότητα που καθημερινῶς τὴν ἐσπούδασε, καὶ τοὺς ἐξιδανικεύει μετὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν μελέτην τῶν παρατηρήσεών του, δίδων εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἢ εὐλαβῆς ψυχὴ του εὐρίσκει μέσα τους αἰώνιον, πρωτογενῆ: τοὺς ἐξιδανικεύει ἀκόμη τοποθετῶν αὐτοὺς εἰς τὰ ὕψη τῆς γῆς εἰς μίαν ἀτμοσφαῖραν ὑψηλὴν, μέσα εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἡρεμίας, εἰς τὴν μισοερημιά τῶν βουνῶν, που εἶναι περισσότερο παθητικὴ ἀπὸ τὴν τῆς ἐρήμου, διότι οἱ ἄνθρωποι ἠμποροῦν νὰ κατοικήσων ἐκεῖ, ὅμως ὀλίγοι μόνον, διὰ νὰ ἐργάζωνται καὶ ν' ἀγαπῶνται χωρὶς σύγχυσιν ὅπως εἰς τὰς πόλεις. Ἐτσι κατάρθωσε ἀδιδόρητα νὰ συμπῆξῃ μέσα του τὸν αἰσθητικὸν ρεαλισμὸν τοῦ Μιλλέ μετὰ τὴν σοφὴν πνευματικὴν τοῦ Πυβί.

Τὸ ἔργον τοῦ Σεγκαντίνι χαρακτηρίζεται βαθεῖα — ἀπὸ τὸ βᾶθος αὐτὸ προκύπτει πρὸ παντὸς ἡ πρωτοτυπία του — ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει ὡς ἔδαφος τὸ βουνὸ καὶ ὄχι τὸν κάμπου. Ὁ Ἰταλὸς ζωγράφος

H-ZOH — SEGRANTINI

φος μεταδίδει παθητικὰ τὸ κάλλος τῆς μοναξιάς τοῦ βουνοῦ.

Εἰς τὸν Σεγκαντίνι κυριαρχεῖ τὸ αἶσθημα τῆς ἀπειροῦ Καλωσύνης, ἡ πίστις εἰς αὐτήν. Ὁ χριστιανισμὸς του εἶναι μία θερησκεία ἐκστάσεως γλυκείας, δὲν εἶναι μετάνοια: εἶναι ἀνάληψις μᾶλλον παρὰ συντριβὴ καὶ τύψις: εἶναι λατρεία παθητικὴ καὶ συγκεκριμένη, ἤρεμος καὶ βραδύς ἐνθουσιασμὸς: θερησκεία ὁρειῶν μετὰ ὄλον τὸν μεγαλοπρεπῆ εὐαγγελισμὸν τοῦ λόγου ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος. Διὰ νὰ τὴν ἀποδόσῃ, διαρκῶς ἀπλοποιῶσε, ἐλάφρυνε, ἔκαμε ἀγγελικωτέραν, ἂν ἠμπορῆ νὰ λεχθῆ, τὴν τέχνην του, μεταχειριζόμενος χρώματα ἀμιγῆ, σὰν διαφανῆ, μέσα εἰς ἀτμοσφαῖραν διανγῆ, ὅπου ὅλα λάμπουν λεπτότητα, βουτηγμένα εἰς μίαν φωτεινότητα χωρὶς σκιάς, ἐπομένως χωρὶς ἀντιθέσεις, καὶ ἡ ὁποία μολαταῦτα εἶναι ὑπερόχως λαμπρὰ χάρις εἰς τὴν ἔλλειψιν, τελειότερα ὁλόενα, τῆς ἐπιθέσεως τῶν χρωμάτων, ὅπου καθεὶ συνάγεται εἰς ἓνα σκῆμα ἀπὸ σκόνην θαυμαστὸν τοῦ ὑπαίθρου,

μελαγχολικὸν ἀκτινοβόλημα νυκτὸς τῶν Ἄλλεων που τὴν διαπνέει ἡ ἡμέρα. Ἡ τέχνη του ἀπέρρεε κατ' εὐθείαν ἀπὸ μίαν θερησκευτικὴν ἀτένισιν τῶν πραγμάτων μετὰ κάποια γαλήνην, ἀπὸ μίαν φροντίδα νὰ δρέψῃ προπάντων τὴν γλυκύτητα, τὴν χάριν τοῦ φωτός του ἄνωθεν, ἐπάνω εἰς τὰ γῆνα πράγματα: ὅπως οἱ ἐμπρεσιονισταὶ, ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ αἰσθητικὴν τὴν μεσολάβησιν τῆς ἀτμοσφαίρας εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων: ἀλλ' ἐνῶ ἐκείνοι, ὀλισθαίνοντες μετὰ τὸν πλοῦτον προσπαθοῦν νὰ ἐξεύρουν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων, τόσον που τὰ πλημμυροῦν μετὰ αὐτό, αὐτὸς, ἰδανικὸς, ζωγραφίζων εἰς τὴν κρυσταλλίνην ἀτμοσφαῖραν τῶν βουνῶν, ἐξήγησε νὰ ἀποτιπώσῃ τὴν ἀντανάκλασιν, τὸ πέρασμα, τὴν σταθερὰν ἀλλ' ἀσύλληπτον παρουσίαν ἀτμοσφαίρας ἐξαιρετικῶς διανγῆς, ἐλαφρῆς, ἀσυληπτοῦ ἀλλὰ καὶ ζωηρῆς ὅπως ἡ ψυχὴ, που τὴν τὴν φαντάζεται ὁ πιστὸς χριστιανὸς: ἤθελε νὰ δώσῃ τὸ αἶσθημα σὰν αἰωνίου χαιρετισμοῦ τοῦ φωτός.

Ἔργο Κ. Μ. ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ ΜΑΡΙΟΥ ΑΡΥ ΛΕΜΠΛΟΝ

Ο οφθαλμός είνε ὁ πρῶτος κύκλος· δεύτερος κύκλος είνε ὁ ὄρξων τὸν ὁποῖον ὁ ὀφθαλμὸς σχηματίζει καὶ εἰς ὄλην τὴν φύσιν ἐπαναλαμβάνεται τὸ ἴδιον θεμελιῶδες σχῆμα, χωρὶς τέλος. Αὐτὸ είνε τὸ ὑπέριστατον σύμβολον τῆς μυστηριώδους γραφῆς τοῦ κόσμου. Ὁ ἅγιος Ἀβγουστίνος θέλων νὰ περιγράψῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἶπεν ὅτι είνε κύκλος ἔχων τὸ κέντρον του παντοῦ καὶ οὐδαμοῦ τὴν περιφέρειαν. Εἰς ὄλην μας τὴν ζωὴν καταγιγνώμεθα πῶς νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὴν ἀσύλληπτον σημασίαν τοῦ πρώτου τούτου τῶν σχημάτων. Καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἐδιδάχθημεν ἕως τώρα, είνε ὅτι εἰς κάθε ἀνθρωπίνην πράξιν ὁ κύκλος αὐτὸς κλείεται, ἢ ὅτι γίνεται μία ἐξίσωσις. Θὰ ἴδωμεν τώρα καὶ μίαν ἀναλογίαν, καθότι πᾶσα πράξις ἤμπορεῖ νὰ ἔχῃ τὴν ἀνωτέραν τῆς. Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς μας λαμβάνομεν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ὅτι περὶ πάντος κύκλου ἤμπορεῖ νὰ σχηματισθῇ ἕτερος κύκλος, ὅτι τέρμα εἰς τὴν φύσιν δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι κάθε τέρμα είνε ἀρχή, ὅτι μετὰ τὸ μεσονύκτιον πάντοτε θ' ἀνατελεῖ νέα πρωτὰ καὶ ὅτι εἰς τὸ βάθος πάσης ἀβύσσου χάνει ἄλλη βαθυτέρα ἀβύσσοσ.

Τὸ γεγονός τοῦτο, καθόσον δὲν ἀπεικονίζει συμβολικῶς τὴν ἠθικὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀνεφίκτου, τοῦ τελείου, τὸ ὁποῖον, αἰωνίως ἐφήμερον, δὲν ἤμπορεῖ νὰ περικλεισθῇ μέσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον παράγει τὸν ἐνθουσιασμόν διὰ πᾶσαν ἐπιτυχίαν καὶ συγχρόνως είνε καὶ ἡ καταδίκη πάσης ἐπιτυχίας, αὐτὸ τὸ γεγονός, λέγω, ἤμπορεῖ νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ πολὺ καλὰ εἰς τὸ νὰ συνδύασωμεν ἀναμεταξύ των πολλὰ φαινόμενα τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως.

Τίποτε δὲν ὑπάρχει σταθερὸν καὶ ἀσάλευτον εἰς τὴν φύσιν. Τὸ σύμπαν διαρκῶς ῥεεῖ καὶ κινεῖται. Διάρκεια είνε σχετικὴ μόνον ἐννοία. Ἡ γῆνη σφαῖρα μας, θεοδὲν ὁρωμένη, είνε νόμος διαφανῆς καὶ ὄχι μᾶζα σταθερῶν γεγονότων. Ὁ νόμος διαλύει τὸ πραγματικόν καὶ τὸ διατηρεῖ ῥευστόν. Ὁ πολιτισμὸς μας είνε ἡ ἐπικράτης μίᾳς ἰδέας, ἡ ὁποία κατόπιν τῆς σύρει τὴν μακρὰν αὐτὴν ἄλυσον τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κτισμάτων. Ἐὰν τεθῶμεν εἰς τὸ ἐπίπεδον μίᾳς ἰδέας ὑψηλοτέρας, θὰ ἐξαφανισθοῦν ὅλα ταῦτα. Ἡ ἑλληνικὴ γλυπτικὴ ἐντελῶς διελύθη ὡς νὰ ἦσαν τὰ ἔργα τῆς ἀγάλματα ἐκ πάγου καὶ δὲν ἐναπέμειναν ἐξ αὐτῆς παρὰ μόνον ὀλίγα τεμάχια ἔδω κ' ἐκεῖ καὶ μερικαὶ μορφαί, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ εἰς τοὺς μῆνας Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον βλέπομεν μερικὰς κηλίδας καὶ λείψανα

χιόνων εἰς τὰς ψυχρὰς χαράδρας καὶ κοιλότητας τῶν ὑψηλῶν ὄρεων. Διότι ὁ νοῦς ὁ πλάσας τὰ ἔργα ἐκεῖνα ἀσχολεῖται τώρα νὰ πλάσῃ ἄλλο τι. Περισσότερον χρόνον διατηρεῖται ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ θὰ ὑποστῇ τὴν ἴδιαν τύχην καὶ θὰ πέσῃ μέσα εἰς τὴν ἀναπόφευκτον ἀβύσσον ποῦ ἀνοίγει ἡ δημιουργία νέων ἰδεῶν διὰ κάθε τι ποῦ είνε παλαιόν. Οἱ νέοι κόσμοι ἐκτίσθησαν μὲ τὰ ἐρείπια ἐνὸς παλαιοῦ πλανήτου, αἱ νέοι γενεαὶ ἐτράφησαν ἀπὸ τὴν σῆψιν ἐκείνων ποῦ προηγήθησαν. Νέαι τέχναι καταστρέφουν τὰς παλαιὰς. Δὲν βλέπετε ὅτι τὰ κεφάλαια τὰ ὁποῖα ἄλλοτε διετίθεντο εἰς ὑδραγωγεία κατέστησαν τώρα περιττὰ μὲ τὴν ὑδραυλικήν, τὰ ὄργανα μὲ τὴν πυρίτιδα, αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ διώρυγες μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, τὰ ἱστία μὲ τὸν ἀτμόν, ὁ ἀτμὸς μὲ τὸν ἠλεκτρισμόν;

Βλέπετε τὸν ἐκ γρανίτου ἐκείνον πύργον καὶ τὸν θαναμάξιν, ὅτι ἀντιστέκεται καὶ περιφρονεῖ τοὺς αἰῶνας! Καὶ ὅμως μία μικρὰ καὶ εὐστροφὸς χεὶρ ἀνήγειρε τὸ γιγάντιον ἐκεῖνο τεῖχος, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κτίζει είνε βέβαια ἀνώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ κτίζεται. Ἡ χεὶρ ἡ οἰκοδομήσασα, αὐτὴ πάλιν ἤμπορεῖ καὶ καλύτερα νὰ τὸ κατεδαφίσῃ. Ἀλλὰ καλύτερα τῆς χειρὸς καὶ ταχυτέρα ἀκόμη ἦτον ἡ ἰδέα, ἡ ὁποία ἐνήργησε δι' αὐτῆς καὶ τοιουτοτρόπως ὅπισθεν μίᾳς χονδροειδοῦς ἐνεργείας βλέπομεν πάντοτε νὰ κρύπτεται μία λεπτὴ αἰτία, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ πάλιν, ἐὰν ἐξετασθῇ καλύτερα, θὰ εὐρεθῇ ὅτι είνε ἀποτέλεσμα μίᾳς ἐτι λεπτοτέρας αἰτίας. Πᾶν πρᾶγμα φαίνεται διαρκὲς μέχρις οὗ γνωσθῇ τὸ μυστικόν του. Μία μεγάλη περιουσία εἰς τὰς γυναῖκας φαίνεται ὡς κάτι σταθερὸν καὶ διαρκές, ὁ ἔμπορος ὅμως θὰ τὴν θεωρήσῃ ὡς κάτι τὸ ὁποῖον ἀδιάφορον μὲ τί ὑλικόν, εὐκόλα δύναται νὰ σχηματισθῇ καὶ εὐκολώτερα ἀκόμη νὰ χαθῇ. Ἐκτεταμένος κήπος, εὐφορὸς ἀγρὸς καὶ γαῖαι προσοδοφόροι θεωροῦνται ἀπὸ τὸν ἄστυν ὡς κτήματα μὲ σταθερὰν ἀξίαν μεταλλείων ἢ ποταμοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸν καλλιεργητὴν τὸν ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἀξίας τῶν ἐξαφᾶται ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς συγκομιδῆς. Καὶ ἡ φύσις φαίνεται διὰ μέσου τῶν αἰώνων προκλητικῶς σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ είνε τὸ ἀποτέλεσμα μίᾳς αἰτίας· καὶ ὅταν ἀπαξ κατανοήσω αὐτὴν τὴν αἰτίαν, θὰ ἐξακολουθήσωσαν κατόπιν αἱ πεδιάδες νὰ ἐκτείνωνται ἀπέναντί μου ἔτσι ἀκίνητοι καὶ τὰ κρεμάμενα φύλλα τῶν δένδρων θὰ ἦνε πλέον ἀξια τοιαύτης τινὸς ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἐκ μέρους μου; Σχετικὴ

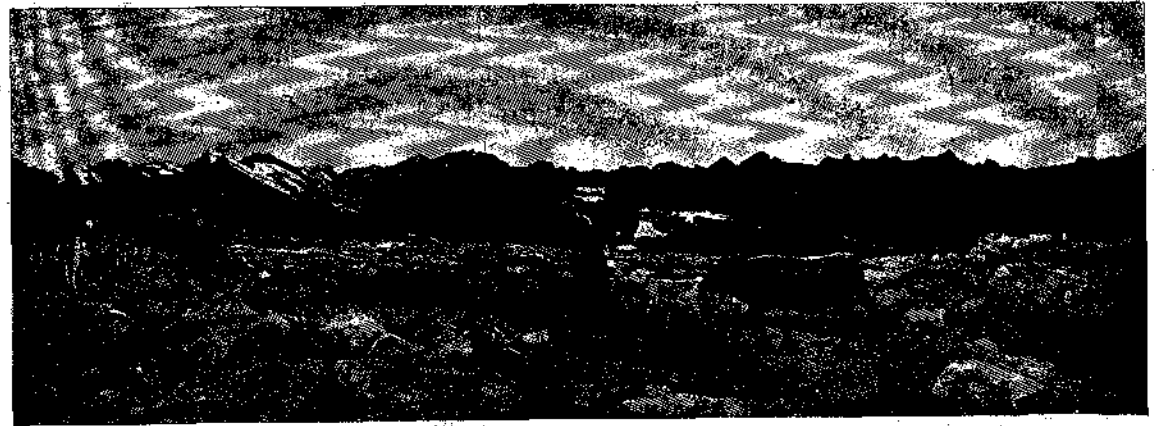
ΣΚΙΤΣΟ — ΣΕΡΓΚΑΝΤΙΝΙ

Υπάρχουν διάφοροι βαθμοί ιδεολογισμού. Κατ' ἀρχάς μανθάνομεν ὅπως εἰς τὰ σχολεῖα, νὰ παίζωμεν μαζί του, καθὼς καὶ ἄλλοτε ὁ μαγνήτης ἦτον ἄθυρμα. Κατόπιν εἰς τὴν ὁμίλην τῆς νεότητος καὶ τῆς ποιήσεως βλέπομεν ὅτι ἤμπορεῖ νὰ εἶνε ἀλήθεια, ὅτι εἶνε ἀλήθεια εἰς φωτεινὰς ἀστράπας καὶ κατ' ἀποσπάσματα. Ἀργότερα ἡ ὄψις του γίνεται σοβαρὰ καὶ ὑπέροχος καὶ τότε βλέπομεν ὅτι ὀφείλει νὰ εἶνε ἀλήθεια. Τώρα μᾶς παρουσιάζεται πλέον ὡς ἠθικὴ καὶ πρακτικὴ ἀνάγκη. Μανθάνομεν ὅτι εἶνε Θεός, ὅτι εἶνε μέσα μας καὶ ὅτι ὅλα τὰ πράγματα εἶνε μόνον σκιά του. Ὁ ιδεολογισμὸς τοῦ Berkeley εἶνε μόνον μία ἄωρος ἐκθεσις τοῦ ιδεολογισμοῦ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τούτου πάλιν εἶνε μία ἀτελής ἐκθεσις τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ σῦμπαν εἶνε μία ἀμέσως ἀπόρροια τῆς αὐτοδιενεργουμένης καὶ αὐτοδιοργανουμένης δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ· ἔτι δὲ μᾶλλον ὑποπίπτει τούτο εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας, καθόσον ἡ ἱστορία καὶ ἡ κατάστασις τοῦ κόσμου εἰς μίαν ὁποιαδήποτε ἐποχὴν ξερατᾶται ἀμέσως ἀπὸ τὴν πνευματικὴν διαβάθμισιν καὶ ἐκτίμησιν ὄλων τῶν ἀξιών, ὅποια ὑφίστατο τότε εἰς τὰς καρδίας ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Τὰ πράγματα τὰ ὅποια κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ὑπολήπτεται ὁ ἀνθρώπος, τὰ ὑπολήπτεται ἕνεκα τῆς ἰδέας ἢ ὅποια ἀνέθορον εἰς τὸν πνευματικὸν τῶν ὄρων καὶ ἢ ὅποια παράγει τὴν παρούσαν τάξιν τῶν, ὅπως τὸ δένδρον παράγει τὰ μήλα του. Μία νέα βαθμὶς μορφώσεως θ' ἀνέτρεπεν εὐθὺς ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας καὶ τῶν προσπαθειῶν ἡμῶν.

Κατὰ τὴν ψυχαγωγίαν παίζοντες περιγράφομεν κύκλον γύρω εἰς ἄλλον κύκλον. Καὶ εἰς τὴν συνομιλίαν ἀποσπῶμεν τοὺς πασσάλους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ κάθε μέρος ὄριζον τὸ κοινὸν ἕδαφος τῆς σιωπῆς. Οἱ διάφοροι ἰδιοκτῆται τοῦ ἐδάφους τούτου δὲν πρέπει νὰ κρίνονται κατὰ τὴν πνευματικὴν μερίδα τὴν ὅποιαν λαμβάνουν ἢ καὶ ἐκφράζουν μάλιστα κατὰ τὴν πεντηκοστὴν ταύτην. Διότι αὐριοὶ θὰ ὀπισθοχωρήσουν πάλιν ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον τῆς πλημύρας. Αὐριοὶ θὰ τοὺς ἰδῆς νὰ κάμπτονται ὑπὸ τὰ παλαιὰ

φορτία. Ἄλλ' ἡμεῖς θὰ χαίρωμεν, ἐφ' ὅσον θὰ καίουν αἱ πύριναι γλώσσαι εἰς τὰ τεῖχη μας. Ὅταν κάθε νέος ἀγορητὴς ἀνάπτη νέον φῶς, μᾶς ἀπολυτρῶν ἅπασαν τὴν ὑποδοῦλῶσιν διὰ τοῦ τελευταίου ἀγορητοῦ διὰ νὰ μᾶς ὑποτάξῃ διὰ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀποκλειστικότητος τῆς ἰδικῆς του ἰδέας καὶ μᾶς παραχωρῇ κατόπιν εἰς ἄλλον ἐλευθερωτὴν, τότε φαινόμεθα ὅτι ἀνακτῶμεν πάλιν τὸ δικαίωμα μας νὰ γίνωμεν ἄνθρωποι. Ὡ, πόσον βαθεῖαι καὶ μόνον εἰς μακρινούς χρόνους καὶ κόσμους κατορθωταὶ ἀλήθειαι προὑποτίθενται ὁσάκις ἐξαγγέλλεται ἐκάστη ἀλήθεια. Κατὰ τὰς συνήθειας ὥρας ἡ κοινωνία παραμένει ψυχρὰ καὶ ναρκωμένη, ὡς τ' ἀγάλματα. Ὅλοι καθήμεθα ἀναμένοντες, κενοὶ — γνωρίζομεν ἴσως ὅτι ἤμποροῦμεν νὰ ἤμεθα ὑπέροχοι — περικλωμένοι ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ σύμβολα τὰ ὅποια δι' ἡμᾶς δὲν εἶνε σύμβολα, ἀλλὰ καθημερινὰ καὶ μηδαμινὰ μικρολογήματα. Ἐπειτα ὁμοῦ πλησιάζει ὁ Θεὸς καὶ μεταβάλλει τ' ἀγάλματα εἰς πυρίνους ἀνθρώπους καὶ μὲ μίαν ἀκτίνα τοῦ ὀφθαλμοῦ του κατακαίει τὸν πέπλον ὁ ὁποῖος ἐκάλυπτεν ὅλα τὰ πράγματα καὶ ἀμέσως ἀποκαλύπτεται ἡ σημασία τὴν ὅποιαν ἔχει καὶ αὐτὸ τὸ οἰκτικὸν σκεῦος, τὸ ποτήριον, ἡ καθέλινα, τὸ ὄρολόγιον καὶ ὁ οὐρανὸς τῆς κλίνης. Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον εἰς τὴν ὁμίλησιν τοῦ χθὲς ἐφαίνεται τόσον γιγαντιαῖον — κτῆμα, κλίμα, μόρφωσις, φραιότης καὶ τὰ παρόμοια — ἤλλαξε κατὰ παράδοξον τρόπον τὰ μέτρα του. Ὅτι μᾶς ἐφαίνεται σταθερὸν καὶ ἀκίνητον, κλονίζεται καὶ σαλεύει καὶ αἱ φιλολογίαι, αἱ πόλεις, αἱ κλιματικαὶ σχέσεις, αἱ θρησκείαι χάνουν τὰς βάσεις των καὶ χροσεύουν πρὸ τῶν ὀμμάτων μας. Καὶ ὁμοῦ, — ἰδὲ καὶ ἐδῶ πόσον γρηγόρα φθάνομεν εἰς τὰ ὄρια. Ὅσον καλά καὶ ἂν ἦνε αἱ συνομιλίας, ἡ σιωπὴ εἶνε πάντοτε καλύτερα καὶ τὰς ἐντροπιάζει. Τὸ μακρὸς τῆς συνδιαλέξεως μαρτυρεῖ πόσον ἀπέχουν τὰ φρονήματα τοῦ ὁμιλοῦντος ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ ἀκούοντος. Ἐὰν ἐπεκράτει ὁμοφωνία μεταξύ των περὶ ἑνὸς πράγματος, δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκη ν' ἀνταλλάξουν καμίαν λέξιν. Ἡ συμφωνία των δὲν θὰ ἠνείχτο καμίαν λέξιν.

[Τὸ τέλος εἰς τὸ προσεχές] Μεταφραστὴς Θ. Χ. ΦΩΡΑΣ

H ΦΥΣΙΣ

ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ

ΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ (ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ)*

7 Σεπτεμβρίου

Ένα παιδάκι πήρε μιὰ σκληρή, γυαλιστερὴ πέτρα, ἔσκαψ' ἕνα λακωνάκι μὲ τὰ χέρια του στὸ χώμα, τὴν ἔθαψε, τὴ σκέπασε καλά καὶ σὰν τέλειωσε τὴ δουλειά του, ἕνα φῶς πρωτόλουβης χαρᾶς χύθηκε στὸ προσωπάκι του. Κάθισε ὥρα πολλὴ σταυροπόδι, καρφόνοντας τὰ μάτια του στὸ μικρὸ χωματένιο λόφο, ποὺ σκέπαζε τὴ θαμμένη πέτρα. Τὸ παιδάκι καμάρωνε τὸ ἔργο του.

— Τί ἔκανες αὐτοῦ;

Τὸ παιδάκι δὲν ἀποκρίθηκε. Δὲν ἤθελε νὰ μαρτυρῆσθαι τὸ μεγαλὸ του μυστικόν.

Τὸ ξαναρώτησες:

— Πές μου, τί ἔκανες αὐτοῦ;

Σὲ κτύπησε καὶ σοῦ εἶπε, μὲ καλοσύνη, σὰν νὰ σοῦ χάριζε τὴ χαρὰ του.

— Φύτεψα τὴν ὁμορφὴν, σκληρὴ πέτρα. Τὴ φύτεψα νὰ φυτρώσῃ, νὰ μεγαλώσῃ, νὰ γίνῃ βουνὸ θεόρατο. Καὶ τὸ βουνὸ νά'ναι δικό μου!

Γέλασες, καὶ τοῦ χάιδες τὰ ξανθὰ, σγουρὰ μαλλιά. Τὸ κίνημα τοῦ μικροῦ ἀνήξερου παιδιοῦ σοῦ φάνηκε ἀστείον, συμπαθητικὸν καὶ μελαγχολικὸν μαζί. Μὰ τὸ ἀπιστο γέλιο σου δὲν ἄγγιξε τὴν καρδιά τοῦ παιδιοῦ. Ἐκεῖνο χάιδεσε ἀκόμα μὲ πίστι καὶ μὲ ἀγάπη τὸ μικρὸ χωματένιο βουνάκι. Χάιδεσε τὸ ἔργο του μὲ χέρια καὶ μὲ μάτια. Ἐβλέπε τὴν πέτρα τὴν ξερὴ νάπλων ὀριζὲς βαθεῖες μὲς στὸ χώμα, νὰ φυτρώσῃ σὰν τὸ σπαρτό, νὰ ψηλόνῃ, νὰ θειρεύῃ, νὰ γίνεταί βουνὸ καὶ νάγγιξῃ μὲ τὴν κορφὴν του τὰ σύννεφα.

* «Παναθήναια» ἀπὸ τῆς 15 Σεπτεμβρίου.

Καὶ τὸ βουνό, γεμάτο δροσιές καὶ πρασινάδες, ἦταν δικό του βουνό, ἦταν τὸ ἔργο τῶν χειρῶν του καὶ τῆς ψυχῆς του τὸ πλάσμα. Πόσο λίγα πράγματα βλέπομε στὸν κόσμον! Τὸ δαιμόνιο τῆς δημιουργίας σάλευε μέσα στὴ μικρούλα, τὴν ἀθάνατη ψυχὴ. Καὶ δὲν τὸ εἶδες, δὲν τὸ μάντεψες. Ἐνας μικρὸς θεὸς στάθηκε μπροστὰ σου καὶ δὲν τὸν κατάλαβες. Τοῦ χάιδες τὰ σγουρὰ, ξανθὰ του μαλλιά ἀντὶ νὰ πέσῃ καὶ νὰ τὸν προσκυνήσῃς.

8 Σεπτεμβρίου

Νύχτα, μὲ τὴν ἀστροφεγγιά, κατεβήκαμε στὸ χωριό. Ἦ ἀλυχήματα τῶν σκυλιῶν ἀπ' τὴς μάντρες, οἱ φωνές τῶν φρύνων ἀπ' τοὺς βάλτους, τὸ λάλημα τοῦ γυιῶν ἀπ' τὰ χαλάσματα μᾶς χαιρετίσανε. Μπήκαμε μὲς στοὺς ἡσικούς τῶν περιβολιῶν, περάσαμε τὰ στενὰ δρομαλᾶκια, μὲ τὰ γλυστερὰ κλητερίκια, τριγυρισμένοι ἀπ' τὸν ὕπνο τοῦ χωριοῦ. Ὅλα τὰ παραθύρια κλειστὰ, οἱ πόρτες ματαλωμένες. Ποῦ καὶ ποῦ ἀπ' τὴς χαραμίδες τῶν παραθυριῶν μιὰ ἀχτίδα φεγγατῆ ἀπ' τὸ ἀγροπνο εἰκονοστάσι, μιὰ χρυσοῦ ἀχτίδα περᾶ, τρυπάει τὸ βουβὸ σκοτάδι τοῦ δρόμου καὶ μᾶς χαιρετάει. Τάστερια ποὺ τρομοσβύνουνε ἀνάμεσα στὰ μαύρα φοντωτὰ κλαδιά δὲν ἔχουνε τόση γλύκα. Τὸ φῶς αὐτὸ ἔχει μαζί καὶ ἀνθρώπινο καὶ κατὶ θεϊκόν. Βαστάμε τὴν ἀναπνοὴν μας καὶ διαβαίνουμε.

Κτύπησε πῶς μοιάζονε σφιχτοδεμένα ἀπὸ μιὰν ἀσύγκριτην ἀγάπην σπῖτια, δένδρα, ψυχές, ἡσικοὶ, φωνές, ταίριασμα σὰν ἀπὸ χερί δεξιοῦ ζωγράφου σὲ μιὰν ἀφάνταστη ζωγραφιά. Τὸ

κλήμα γυρεύει να σφιξη τὸ μικρὸ καλύβι μέσα στὴν ἀγκαλιά του, ἢ σκοτεινὴ μουριά ἀπλώνει με φροντίδα τὰ κλαδιά της μπροστὰ στὸ χαμηλὸ παραθύρι, ἢ μιὰ στέγη ἀκουμπάει με ἀγάπη στὴ γειτόνισσά της, μιὰ περιπλοκάδα δένει δύο σπίνια μαζί με τὰ παραβλάσταρά της καὶ τὰ κάνει ἓνα. Τὸ καθεὶ ἀγκαλιασμένο, δεμένο, ταιριασμένο ἀρμονικὰ κι' ἀγαπημένα. Τὰ νυχτοπούλια ἀγρικιοῦνται με τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων λευτερωμένες ἀπὸ τὸν ὕπνο, καὶ τοὺς φέρνουν μηνύματα μακρινὰ ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο. Τὸ σκυλί π' οὐρλιάζει ἀνηχητὰ μνηαὶ κάποιον θανατικὸ στὴν ἀνήσυχη ψυχὴ τῆς μάννας πούχει τὸ ξενιτεμένο παιδί. Τὸ καντύλι, πού τρεμοσβύνει μπροστὰ στὴν εἰκόνα μνηαὶ στὴν ξένοιαστικὴ ἀγάπη πὼς τὸ λάδι μιᾶς ζωῆς σώθηκε, μιᾶς ζωῆς πὺ ἐτοιμάζεται νὰ σβύσῃ. Ἀπ' τὸ μακρυνὸ κοιμητήρι οἱ θλιμμένες ψυχὲς, κοπάδι χαροπούλια, ἔρχονται καὶ πετοῦνε ἀπάνω ἀπὸ τὶς ἠσκιασμένες στέγες, κ' οἱ ἀδικοθανατισμένοι γυρεύουν με στριγγὲς κραζιὲς τὸ φονηὰ τους μες στὸ σκοτάδι.

Ὅλα ἔχουνε ζωὴ, ὅλα ψυχὴ, ὅλα μιλάνε κι' ὅλα ἀγρικιοῦνται. Ὁ ἄνθρωπος ἐδῶ ἀπάνω δὲ χωρίστηκε ἀκόμα ἀπὸ τὴν περίγυρά του ζωὴ. Δὲν ἔχασε τὴ γλῶσσα τῶν ἄλλων πλασμάτων. Τὰ μάτια του βλέπουνε ἀκόμα μες στὸ βαθὺ σκοτάδι καὶ ξεχωρίζουν ἠσκιους, φαντάσματα, ψυχὲς. Ὁ Ἄδης ἔχει ἀκόμα ἐδωπέρα ἓνα μονοπάτι πὺ ἀνεβαίνουνε οἱ λησμονημένοι γιὰ νὰ παντήσουνε τοὺς δικούς τους. Ψυχὲς σαλεύουνε μέσα στὸ σκοτάδι κι' ὁ ἀέρας φέρνει μηνύματα ἀπὸ τὸν κάτω κόσμον στους ζωντανούς. Τὰ περασμένα ἀντιρροῦζον τὰ μελλούμενα καὶ τὰ ὄνειρα κοκαλιασμένα φτερουγίζουν μες στὸ πηχτὸ σκοτάδι, καρτερώντας νὰ κλεισθῇ ὁ ὕπνος τὰ κουρασμένα μάτια. Ζωὴ καὶ θάνατος δίνουνε ἀδερφικὰ τὰ χέρια κι' ἀνακατόνονται καὶ σμίγουν ὅπως ἀνακατόνεται γλυκὰ τὸ φῶς με τὸ σκοτάδι. Κύτταξε γύρω κι' ἀπάνω σου. Ὁ οὐρανὸς σμίγει με τὴ γῆς καὶ τὰ στέγρια χορεύουνε μέσα στὰ κλαδιά τῶν δένδρων.

Μιὰ κοπέλλα κοιμάται κι' ὄνειρεύεται πίσω ἀπ' τὸ χαμηλὸ παραθύρι, πὺ τὸ στεφανώνει ὁ σκοτεινὸς κισσός. Ὁνειρεύεται τὸν καλὸ της, πούρχεται με τῆς νύχτας τὸ δρόμο ἀπ' τὴ μακρυνὴ τὴ χώρα. Τὰ χεῖλια της εἶναι σὰν τὰ σκασμένο ῥόδι, τὰ μάγουλά της σὰν τὰ τριαντάνφυλλα τοῦ Μάη καὶ τὸ φιλί της σὰν τὸ γάργαρο νερό, πὺ τρέχει ἀπ' τὴν ἀπάρθενη σχισμάδα τοῦ ψηλοῦ βράχου. Ἀπ' τὴ μηλίτσα πὺ κρεμάει στὸν ἐγκρεμὸ τὰ μῆλα της, κόψε τὸ ἀφράτο μῆλο, σπρόξε τὸ κλειστὸ παραθύρι καὶ πέταξε τὸ στὰ χιονάτα στήθια της. Κ' ἔτσι θὰ στρέξῃ τῆς παρθένας τὸ γλυκόνειρο. Ἐδῶ ἀξίζει νὰ ζήσης, νὰ γαλήσης, νὰ χαρῆς καὶ νὰ

πεθάνης. Οἱ νεκροὶ εἶναι δυστυχισμένοι στὴ χώρα. Κάνενας δὲν τοὺς θυμάται καὶ δὲν εἶναι γι' αὐτοὺς μονοπάτι νὰ τοὺς φέρῃ μιὰν ἐρωτικὴ νυχτιά ἀνάμεσα στους ἀγαπημένους τους. Ἐδῶ ἀξίζει νὰ πεθάνης.

8 Σεπτεμβρίου

Βοσκοπούλα καὶ λὲς πὼς εἶναι πριγκηπέσσα! Πριγκηπέσσα στὸ βουνό της, στὴ χώρα θάτανε μιὰ πρόστυχη χωριάτισσα, ἀδέξια, κουτὴ, δυσκόλοκίνητη, ἄχαρη. Τῆς λείπει ἡ ἀνατροφή. Ἐτσι νομίζεις. Μὰ ποιά ἀνατροφή; Ἡ ἀνατροφή τῆς χώρας. Ἐχει ὅμως τὴν ἀνατροφὴ τοῦ βουνού. Θαρρῶ πὼς πολὺ στενὰ καταλαβαίνουμε τὴν ἔννοια τῆς λέξης αὐτῆς. Ἀνατροφὴ δὲν εἶναι τὸ δασκάλημα μιᾶς λογῆς τρόπων, μιᾶς λογῆς φερσιμάτων, μιᾶς λογῆς γνώσεων. Ἀνατροφὴ εἶναι τὸ φυσικὸ καὶ ἠθικὸ ἀρμόνισμα τοῦ ἀνθρώπου με τὸν περίγυρά του φυσικὸ καὶ πνευματικὸ κόσμον. Καθεὶ πὺ ξεφεύγει ἀπ' τὴν ἀρμονία τούτη εἶναι ἀσχημὸ καὶ ψεύτικο. Τὸ λιοντάρι, ὁ ἀετός, τὸ μικρὸ φτερωτὸ μαμούδι ἔχουνε τὴν ἀνατροφὴ τους καὶ τὴν εὐγένειά τους, γιὰ τὴν κυβερνημένα ἀπὸ τὸ χεῖρ τῆς Φύσεως, ἀναδρεμένα στους κόλπους της, ἀναστήθηκαν ταιριασμένα με τὸν γύρω τους κόσμον. Τὸ κίτριον, τὸ τραγοῦδι, τὸ ποίημα φτάνουν τὴ μεγαλύτερη τους εὐγένεια καὶ τὴ μεγαλύτερη ὡμορφιά τους ὅταν ταιριαζοῦν κι' αὐτὰ με τὸν οὐρανὸ, τὰ βουνά, τὰ δέντρα, τὶς φυσικὲς φωνὲς πὺ τὰ τριγυρίζουν. Ὁ Παρθενώνας, ἡ Ἰνδιάνικη Παγόδα, ἡ Πυραμίδα, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Πίνδαρος, ὁ Ἀνακρέοντας, τὸ κλέφτικο τραγοῦδι, ἡ φλογέρα τοῦ βοσκοῦ, ὅλα εὐγενικὰ, βασιλικὰ ὅλα.

Κύτταξε τὴ βοσκοπούλα σου, καμάρωσε τὴν, ἀγάπησέ τὴν, τραγοῦδα τὴν. Τὸ περπατῆμα της ἔχει κάτι ἀπὸ τὸν ἐλεύθερον ἀέρα τοῦ ἀγριμοῦ. Τὸ σάλεμα τοῦ κορμιοῦ της κάτι ἀπὸ τὸ σάλεμα τῶν κλαριῶν τοῦ λόγγου. Ἡ φωνὴ της κάτι ἀπ' τὸ ρυθμὸ τῶν τρεχόμενων νερῶν κι' ἀπὸ τὰ λυγίσματα τῶν κελαιδημάτων πὺ γεμίζουν τὸν πρωϊνὸν ἀέρα. Τὰ μαλλιά της ἔχουνε κάρει ἀπ' τὸ χρυσάφι τῶν ὀρίμων σπαρτῶν καὶ τὰ μάτια της εἶναι γεμάτα ἀπ' τὸ μεγάλο, ἐλεύθερο φῶς. Ἡ γνώση της θὰ μοῦ πῆς, ἢ μάθησή της! Ἡ σοφία μιᾶς πριγκηπέσσας, σὲ βεβαιώνω, δὲν εἶναι πλουσιώτερη ἀπ' τὴ δικὴ της, οὔτε ὡμορφότερη. Ἐρεῖ τὸ δρόμον τῶν ἀστρῶν στὸ στέρεωμα, ἔρεῖ πότε βασιλεύει ἡ Πούλια καὶ πότε βγαίνει ὁ Ἀδγερινός. Ἐρεῖ κάθε χορτάρι καὶ κάθε λουλούδι με τὸνομά του, τὴν ὥρα πὺ ἀνθίζει ἢ λυγαριά, τὴν ὥρα πὺ γλυκαίνουν τὰ βατόμουρα στους φράχτες καὶ τὴν ὥρα πὺ μαδοῦνε τὰ λουλούδια τῆς ἀγραμπελης. Ἀπεικάει τὶς μυστικὲς φωνὲς, πὺ φέρνουνε στὸν ἄνθρωπον τῆς Μοίρας τὰ μηνύματα. Τὰ πὺ

ὡμορφα τὰ παραμῦθια καὶ τὰ πὺ γλυκὰ τραγοῦδια ζοῦνε καὶ σαλεύουνε μέσα στ' ἀπλερα στήθια της. Κι' ὅταν χορεύῃ στὸ πρᾶσινο χορτάρι, ἀνθια φυτρώνουν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια της.

Βοσκοπούλα καὶ λὲς πὼς εἶναι πριγκηπέσσα! Μάταια σηκώνεις ἀπάνω της τὰ μάτια. Πρόστυχος, ἄμαθος, μουνδιασμένος καὶ κουτὸς φαντάξεις μπροστὰ της με τὰ λόγια σου, με τὰ ροῦχα σου, με τὰ φερσίματά σου. Ὁ τελευταῖος ὁ βοσκὸς εἶναι πριγκηπας μπροστὰ σου. Σὲ

βλέπει καὶ σ' ἀναγελάει ἡ πριγκηπέσσα τοῦ βουνού...

9 Σεπτεμβρίου

Ἐχασες τὴ χώρα, τοὺς ἀνθρώπους της, τὰ μικρόλογά της. Κοιμήθηκες περήφανος κάτω ἀπ' τὸ μεγάλο δρῦ κ' εἶδες στὸν ὕπνον σου τὸ συμβολαιογράφο σου στὸ σκοτεινὸ τὸ μακρυνάρι, με τὰ ραδιαστὰ τραπέζια. Ἀλλοίμονό σου! Κι' ἀπάνω σου θροοῦσε μαντικὰ ἢ ἀκοίμητη ἡ ἀντρεωμένη φυλλωσιά...

[Ἀκολουθεῖ]

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Ρ Υ Θ Μ Ο Ι

1

Νύχτα, καθὼς ὅλη τὴ γῆ με ἠσκιους θλιμμένους ζώνεις,
Κάτου ἀπ' τὰ δόλωμαυρα φτερά καὶ τὰ βαρεῖα πὺ ἀπλώνεις,
Σταλάει τὸ στοχαστικὸ παράπονό του ὁ Γκιώνης.

2

Μὲ χεῖλια ἀχόρταγα, καὶ μὲ, ἀκόμα τί προσμένεις
Νὰ πῆς τὰ λίγα δάκρυα μιᾶς βρύσης στερεμένης,
Ἐσὺ πὺ πίνεις τὴ δροσιὰ τῆς γῆς καὶ δὲ χορταίνεις!

3

Τ' ἀγροῦ χορτάρι δλόξερο, πόσον ὠραία τελειώνεις...
Μεσ' τὴ φωτιά τὴν ταπεινὴ ζωὴ σου ἀποθεώνεις,
Τρίζεις με πείσμα καὶ με μιᾶς δλάκαιρο φουντῶνεις.

4

Ἡ ὄψη της πὺ μιὰ φορὰ ἔλαμπε ὡς φῶς μπροστὰ του,
Τώρα καθὼς γέρνει χλωμὴ καὶ με τὰ μάτια κάτου,
Τ' ἀναθυμᾶ τὴ θλιβερὴ γαλήνη τοῦ θανάτου.

5

Γέλια ἀντηχοῦν, φιλιὰ, φωνὲς χαρούμενες, καὶ πέρα
Καθὼς βραδυάζει, ἐρωτικὴ γλυκολαεῖ φλογέρα
Ἐτσι νὰ νύχτωνες, πικρὴ ζωὴ μου, κάθε ἡμέρα.

ΔΗΜΟΣΘ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΜΟΥ

Ο φίλος μου Π. Β. πού ανέλαβε να γράψη τη βιογραφία μου για τη γαλλική έκδοσι των «Απάντων» μου, μου ζήτησε μερικές βιογραφικές σημειώσεις.

Ήθελα πολὺ νὰ τὸν εὐχαριστήσω καὶ σκέφθηκα νὰ γράψω τὴ βιογραφία μου. Στὴν ἀρχή, ἀσυναισθήτως, φυσικώτατα, ἀρχισα νὰ βλέπω ὅ,τι καλὸν ὄπηρχε στὴ ζωὴ μου. Τὶς καλὲς πράξεις, τὸ σπουδαίον μέρος, ἤρχετο δευτερεύον ὅπως ἡ σιὰ εἰς ἕνα ἔργον ζωγραφικόν. Ἀτένισα βαθύτερα τὴ ζωὴ μου καὶ εἶδα πὼς μιὰ τέτοια βιογραφία, μολοντί δὲν θὰ ἦταν ὀλωσδιόλου ψεύτικη, θὰ ἦταν ἀρκετὰ ἀπατηλὴ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνόμοιου φωτισμοῦ τῆς: θὰ ἔγραφα ὅ,τι καλὸν καὶ θὰ σκέπαζε ἡ σιωπὴ τὸ κακόν. Καὶ ὅταν εἶπα νὰ γράψω τὴν ἀλήθεια μόνον, χωρὶς νὰ σιωπήσω τίποτε ἀπ' ὅ,τι ἔχει καλὸν ἡ ζωὴ μου, ἐτρομάξα γιὰ τὴν ἐντύπωσι πού θὰ ἔκαμνε ἡ βιογραφία μου. Τότε ἀρρώστησα, καὶ ὄλο τὸν καιρὸ πού ἔμεινα ἀργὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀρρώστιας μου, ἡ σκέψις μου ὀλοένα πετοῦσε στὰ ἀπομνημονεύματά μου, καὶ μοῦ φαινότανε φοβερά.

Ἀισθάνθηκα βαθειὰ αὐτὸ πού λέγει ὁ Πούσκιαν στὸ ποίημα τοῦ *Ἐνθύμησι*:

Ὅταν σβύνη ὁ θόρυβος τῆς ἡμέρας — ὅταν στοὺς βουβούς δρόμους τῆς χώρας — πέφτει τῆς νύχτας τὸ μούθαμπο σκοτάδι — καὶ κατεβαίνει ὁ ὕπνος, ἀνταμοιβὴ γιὰ τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας, — τότε μέσα στὴ σιγὴ διαβαίνουν ἐμπρός μου — οἱ ὄρες τῆς χθεσινῆς τυραντισμένης ἡμέρας. — Στὴν ἡσυχία τῆς νύχτας καίουν μέσα μου πῶς δυνατὰ — οἱ φαρμακερὲς τύψεις τῆς καρδιάς μου. — Οἱ σκέψεις ἀνακατόνονται. — Στὸ νοῦ πού τὸν βαθαίνει ἡ ἀνησυχία — ἔρχονται χίλιες σκέψεις θλιβερές. — Σιωπηλὰ μπροστά μου οἱ ἐνθύμησις — ξεδιπλώνονται ἀτελείωτα — καὶ διαβάζοντας τὴ ζωὴ μου με ἀηδία — τρέμω καὶ καταριέμαι — ἀναστενάζω καὶ χύνω δάκρυα πικρὰ — μὰ δὲν σβύνω τις θλιβερές γραμμές.

Στὸν τελευταῖο στίχο μονάχα, θὰ ἔλεγα ντροπιασμένες ἀντὶ θλιβερές. Με αὐτὴ τὴ σκέψις ἔγραφα στὸ ἡμερολόγιό μου:

«6 Ἰανουαρίου 1903

«Τώρα βρίσκομαι στὴν κόλασι. Θυμοῦμαι ὅλη τὴν ἐλεεινὴ περασμένη ζωὴ μου, καὶ οἱ ἀναμνήσεις αὐτὲς με κνηγοῦν ἀδιάκοπα καὶ με φαρμακόνουν. Οἱ ἄνθρωποι λυκοῦνται πού χάνουν τὴν μνήμην των μετὰ θάνατον. Τί εὐτυχία! Καὶ τί μαρτύριο θὰ ἦταν ἂν, σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωὴ, θυμόμουν ὅ,τι ἐβασάνισε τὴ συνείδησί μου, ὅ,τι κακὸ ἔκαμα στὰ περασμένα μου χρόνια. Καὶ ἂν θυμᾶται κανεὶς τὸ καλόν, θὰ θυμᾶταν καὶ κάθε

κακόν. Τί εὐτυχία πού ἡ μνήμη χάνεται ὅταν ἔλθῃ ὁ θάνατος καὶ δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ συνείδησις, πού ἀντιπροσωπεύει συνθετικῶς ὄλο τὸ κακόν, σὰν μιὰ ἐξίσωσις σύνθετος πού τὴν ἔχομεν ἀναγκάσει εἰς τὴν πλέον ἀπλήν μορφήν: Χ εἶναι ἴσον με μιὰν ποσότητα, θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν, μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν.

Ναί, ἡ λήθη εἶναι μεγάλη εὐτυχία. Χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ζῆσῃ ὁ ἄνθρωπος χαρούμενος. Με τὴ λήθη μπαίνομε στὴ ζωὴ με μιὰ σελίδα λευκὴ, ἀγνή, ὅπου ἤμποροῦμε νὰ γράψωμε πάλι καὶ τὸ καλόν καὶ τὸ κακόν.

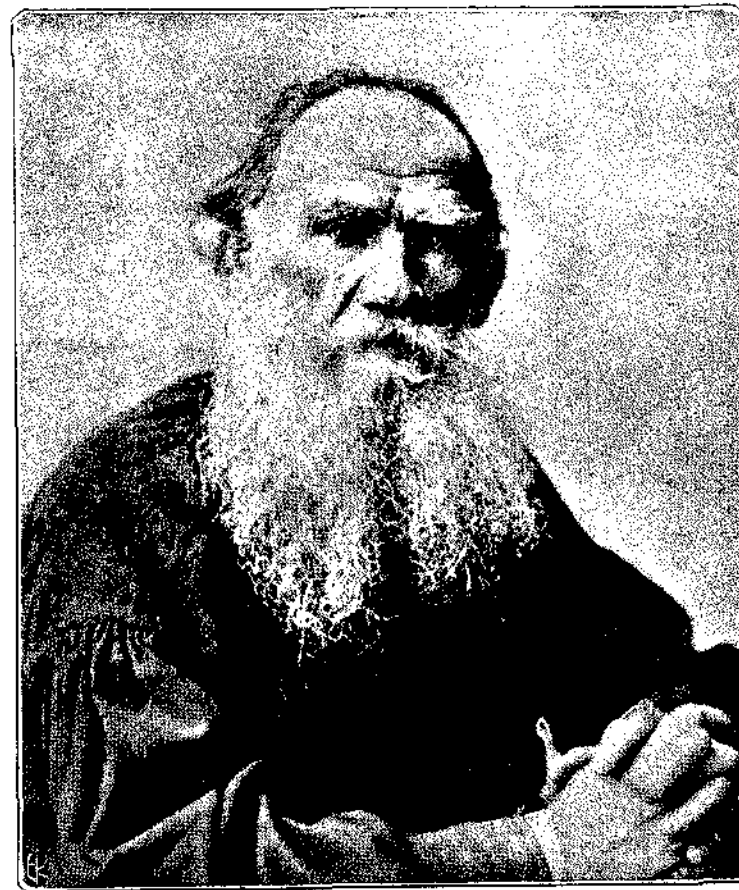
Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅλη μου ἡ ζωὴ δὲν ἦταν τόσο κακὴ ὅσο σὲ μιὰ περίοδο εἴκοσι χρόνων. Εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια πὼς σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ἡ ζωὴ μου δὲν ἦταν ἀποκλειστικῶς κακὴ ὅπως τὴν ἔβλεπα τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρρώστιας μου, καὶ πὼς, καὶ σ' αὐτὴ ἀκόμη τὴν περίοδο ὑπνοῦσαν μέσα μου καλὲς διαθέσεις, πού δὲν κρατοῦσαν ὅμως πολὺ καὶ τὶς ἔπνιγαν πάθῃ ἀχαλίνωτα. Ὅμως, ἡ ἐργασία αὐτὴ τῆς σκέψεώς μου, προπάντων τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρρώστιας μου, μοῦ ἔδειξε καθαρὰ πὼς ἡ βιογραφία μου, γραμμὴν ὅπως γράφεται κάθε βιογραφία, ἀποσιωπώντας ὄλο τὴν ἀνανδρὴ ἐγκληματικότητα τῆς ζωῆς μου, θὰ ἦταν ἕνα ψέμα καὶ ὅ,τι, ἂν θέλω νὰ γράψω βιογραφία, πρέπει νὰ εἰπῶ ὄλο τὴν ἀλήθεια. Μόνον μιὰ τέτοια βιογραφία, ὅση ντροπὴ καὶ ἂν μοῦ προξενῆ, ἤμπορεῖ νὰ ἔχη ἐνδιαφέρον γιὰ κείνον πού τὴν διαβάζει καὶ νὰ τοῦ γείνη ὀφέλιμη. Ξαναφέροντας στὴ μνήμη μου τὴ ζωὴ μου, ἐξετάζοντας δηλ. τὸ καλόν καὶ τὸ κακόν πού ἔκαμα, εἶδα πὼς ὄλο ἡ μακροτὴ μου ζωὴ χωρίζεται εἰς τέσσαρις περιόδους: Τὴ θανατοστὴ περίοδο, προπάντων ἂν τὴν παραβάω με τὶς ἐπόμενες, τὴν ἀγνή, χαρούμενη καὶ ποιητικὴ ἐποχὴ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἕως δεκατεσσάρων χρόνων. Ἐπειτα τὴ δευτέρω περίοδο, τὴ φοβερὰ εἴκοσι χρόνια, ἢ τὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης διαφθορᾶς, τῆς φιλοδοξίας, τῆς ματαιότητος καὶ προπάντων τῆς ἀσελγείας. Κατόπιν, τὴν τρίτην περίοδο, πού κράτησε δεκαοκτὼ χρόνια, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ γάμου μου ἕως τὸ ξύπνημα τὸ πνευματικόν, πού θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὴν ὀνομάσῃ κανεὶς ἠθικὴ. Πραγματικῶς, στὰ δεκαοκτὼ αὐτὰ χρόνια, ἔζησα ζωὴ τακτικὴ, τίμια, οἰκογενειακὴ, χωρὶς νὰ κάμω τίποτε ἀπ' ὅσα καταδικάζει ἡ κοινὴ γνώμη. Μόνη μου σκέψις εἶχα τὴν ἐγωϊστικὴ σκέψις τῆς οἰκογενείας, τὴν αὔξει τῆς περιουσίας μου, τὴ φιλολογικὴ δόξα, καὶ κάθε λογῆς εὐχαρίστησι.

Τέλος, τὴν τετάρτην περίοδο, πού ἔξακολουθεῖ εἴκοσι χρόνια τώρα, ὅπου μ' αὐτὴν ἐλπίζω νὰ

πεθάνω καὶ ὅπου βλέπω ὄλο τὴ σημασία τῆς περασμένης ζωῆς μου: στὴν περίοδον αὐτὴ τίποτε δὲν θέλω ν' ἀλλάξω ἐκτός ἀπὸ τὶς συνήθειες τοῦ κακοῦ πού ἔγειναν ζωὴ μου στὰ περασμένα μου χρόνια. Ἦθελα, ἂν ὁ Θεὸς μοῦ δώσῃ τὴ δύναμι καὶ τὸν καιρὸ, νὰ γράψω τὴν ἀληθινὴν ἱστορία τῆς ζωῆς μου τῶν τεσσάρων αὐτῶν ἐποχῶν. Νομίζω πὼς μιὰ τέτοια αὐτοβιογραφία, σὲ ὄλο τῆς τὰ μεγάλα πράγματα, θὰ ἦταν πῶς ὀφέλιμη στοὺς ἄνθρώπους παρὰ ὅλες αὐτὲς οἱ φιλολογικὲς φλυαρίες τῶν δώδεκα τόμων τῶν ἔργων μου, στοὺς ὁποίους οἱ σύγχρονοί μου ἀποδίδουν σημασία πού δὲν τὴν ἀξίζουν.

Τώρα λοιπὸν θὰ τὸ κάμω. Θὰ περιγράψω πρώτα τὴν πρώτην χαρούμενην ἐποχὴν τὴν παιδικὴν πού μοῦ ἀρέσει ἰδιαίτερος, καὶ ἔπειτα, ὅση καὶ νὰ εἶναι ἡ ντροπὴ μου, θὰ διηγηθῶ, χωρὶς τίποτε νὰ κρύψω, τὰ φοβερὰ εἴκοσι χρόνια τῆς ἐπομένης περιόδου: ἔπειτα ἡ τρίτην περίοδος θὰ ἔχη ἴσως ὀλιγότερη σημασία καὶ τέλος ἡ τετάρτη, ἡ περίοδος πού ἐβάδισα πρὸς τὴν ἀλήθεια, πού μοῦ ἔδωσε τὴν μεγαλύτερη εὐτυχία τῆς ζωῆς μου καὶ τὴν χαρούμενην ἡρεμίαν στὴν ἰδέαν τοῦ ἐπερχομένου θανάτου.

Γιὰ νὰ μὴν ἐπαναλαμβάνω τὰ ἴδια πράγματα στὴν ἐποχὴ τὴν παιδικὴν, ξαναδιέβασα τὰ διηγηματά μου, γραμμένα με τὸν τίτλον αὐτόν, καὶ λυπήθηκα πού τὰ ἔχω γράψει. Εἶναι τόσο κακά, γραμμένα με τόσο λίγη φιλολογικὴ τιμότητα! Ὅστε ἤμποροῦσε νὰ εἶναι διαφορετικὰ: γιὰ τὴ σκέψις μου δὲν ἦταν νὰ γράψω τὴν ἱστορία μου, ἀλλὰ τὴν ἱστορία τῶν φίλων τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, πού ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ ἀνακάτεμα τῶν γεγονότων τῆς ἡδικῆς τῶν ζωῆς καὶ τῆς ἰδικῆς μου: ἔπειτα, γιὰ τὴν ἰδέαν, δὲν

Ο ΤΟΛΣΤΟΙ

εἶχα ἀκόμη δικό μου ὕψος: εἶχα τὴν μεγάλην ἐπίδρασι δύο συγγραφέων: τοῦ Στέρν, *Ἀισθηματικὸ ταξίδι*, καὶ τοῦ Ταϊπερ: *Βιβλιοθήκη τοῦ Θείου μου*.

Τώρα ἀποκηρύττω προπάντων τὰ δύο τελευταία μέρη, τὴν *Ἐφηβικὴ ἡλικία* καὶ τὴ *Νεότητα*, ὅπου ἐκτός ἀπὸ ἕνα κακὸ ἀνακάτεμα ἀλήθειας καὶ φαντασίας, δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ ψέμα, ὁ πόθος νὰ παρουσιάσω ὅ,τι ἔβλεπα τότε καλόν καὶ ἐνδιαφέρον: τὶς δημοκρατικὲς μου ἰδέες. Ἐλπίζω πὼς αὐτὰ πού θὰ γράψω τώρα θὰ εἶναι καλύτερα, καὶ προπάντων περισσότερο ὀφέλιμα στοὺς ἄνθρώπους.

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΪ

ΑΙ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ *

Πρέπει να ομολογήσωμεν ότι τα μεγάλα προ-
τερομήματά του, έδειξαν τον Άνδρόνικον άξιον
του θρόνου τον όποιον ήρπαισε. « Έάν ήτο δι-
γώτερον σκληρός, γράφει ένας σύγχρονός του,
δέν θά ήτον ό κατώτερος τής δυναστείας των Κο-
μνηνών, ή μάλλον θά ήτο ίσος με τους μεγαλυ-
τέρους». Είς τό ύψηλόν του αξίωμα είχε Ισχυράν
τήν συναίσθησιν των καθηρόντων του. « Τίποτε,
έλεγε, δέν είναι πού να μήν ήμπορή να τό
διορθώση ένας ήγεμών, κανένα κακόν πού να
του είναι άδύνατον να τό καταβάλλη. Άποφα-
σιτικώς έσκέφθη να επαναφέρει την τάξιν εις
τό Κράτος. Ο λαός ήτο κατεστραμμένος από
τους ύπαλλήλους του κράτους τους όποιους επέ-
σαν οι μεγάλοι τιμαριούχοι: και άνέλαβε έρω-
μένως την υπεράσπισιν του λαού. Η διοίκησις
μετερρυνήθη. Οι διοικηταί των επαρχιών,
καλώς εκλεγόμενοι, καλώς άμειβόμενοι, δέν ήσαν
πλέον αναγκασμένοι να καταπιέζουν τον λαόν
διά να πληρωθούν. Οι φορολόγοι έπεβλέποντο
αυστηρώς ή δικαιοσύνη άπεδίδετο ταχεία εις
δλους, άκόμη και έναντίον των Ισχυροτέρων. Οι
μεγιστάνες τέλος, αντίπαλοι συνήθως τής αυτο-
κρατορικής άπολυταρχίας, εκτυπήθησαν ιδιαιτέ-
τως. Είς τα ζητήματα αυτά πραγματικώς ο
Άνδρόνικος, ο όποιος γελοΐσε πάντοτε με τα
σοβαρώτερα πράγματα, ήτο αυστηρός. Αδύται-
ρετος, σκληρός, δεσποτικός, έννοούσε να τον
υπακούουν τυφλά. « Ο,τι λέγω, δέν είναι λόγια
του άέρος. Αν αι διαταγαί μου δέν εκτελούν-
ται καταλλήλως, τρέμετε τον θυμόν μου: θά
πέση βαρύς, άμειλικτος, κατ' εκείνων οι όποιοι
θά φανούν άπειθείς και δέν άκολουθήσουν
τελείως τας αυτοκρατορικάς μου διαταγάς».
Έλεγε άκόμη: « Ένας αυτοκράτωρ δέν φορεί
για τό τίποτε τό σπαθί » και άπνυθύνετο χωρίς
περιστροφάς εις τους δημοσίους ύπαλλήλους:
« Εκλέξτε: ή θά παύσετε να εισθε άδικοι ή θά
παύσετε να ζήτε ».

Κάτω από τό ρωμαλέον αυτό χέρι ή τάξις
και ή ευτυχία επανήλθον. Αί έρημωμένα επαρ-
χία κατοικήθησαν και πάλιν, ή γεωργία ήνθισε.
Άκόμη περισσότερο. Έν πλήρει 12^ο αιώνι,
ο τόσοσ σκληρός εις μερικά πράγματα ήγεμών
κατήργησε τον ειδεχθή νόμον τής απογυμνώ-
σεως των ναυαγοίντων. Ένεθάρρυνε τα δημό-
σια έργα και εφρόντισε δια την επαρκή υδρευ-
σιν τής πρωτεύουσας. Τέλος επροστάτευσεν τα
γράμματα και τας τέχνας. Ένδιεφέρετο δια τους
συγγραφείς, ιδιαιτέρως τους νομομαθείς εκ των
όποιων εξέλεγε αναμφιβόλως τους καλύτερους

του ύπαλλήλους. Άνήγειρε οικοδομάς. Διεκό-
σησε μεγαλοπρεπώς την εκκλησίαν των Τεσ-
σαράκοντα Μαρτύρων, και εις ένα οικοδόμημα,
τό όποιον άνήγειρε, παρέστησε εις σειράν τοι-
χογραφιών, αι όποιαι θά ήσαν πολύ ενδιαφέ-
ρουσαι, τα κυριώτερα επεισόδια τής περασμένης
ζωής του. Και όταν σκεφθή κανείς ότι όλα
αυτά έγιναν εις διάστημα ολιγώτερον των δύο
έτων, πρέπει ν' αναγνωρίσωμεν ότι ο Άνδρό-
νικος ήτο Ικανός ν' αποδώσει εις την κλονι-
ζομένην αυτοκρατορίαν την λαμπρότητα και
την Ισχύν της, άν είχε περισσότερο καιρόν να
εργασθῆ, περισσότερο πνεύμα και ολιγώτερα
έλαττώματα.

Αυστηρώς, ανερχόμενος τον θρόνον ο Άνδρό-
νικος διεφύλαξε όλα τα πάθη, τας άδυναμίας, όλα
τα έλαττώματα τα όποια εις όλην την ζωήν
εθάμβωσαν τας μεγαλυτέρας του άρετάς. Με την
επιμονήν και με τό εγκλημα κατώρθωσε να
εκκληρώση τό φιλοδοξον όνειρόν του. Τίποτε
δέν τον άνέκοπτε δια να τό φθάση. Τίποτε
δέν εφείσθη έπίσης δια να τό συγκρατήση. Και
δταν, την επάύριον σχεδόν τής άνόδου του εις
τον θρόνον, ευρήκε Ισχυροτάτην αντίστασιν εκ
μέρους των μεγιστάνων και έβλεπε ολοένα νέας
συνωμοσίας εκ μερους των ψευδοαρχών και
φανερά άκόμη να ύποκινούν την επανάστασιν
τής Βιθυνίας, ο φόβος του να χάση τον θρόνον
τον έκαμε άκόμη σκληρότερον. Όπως ο Τιβέ-
ριος, προς τον όποιον όμοιάζει και ο όποιος
υπήρξεν έπίσης καλός αυτοκράτωρ δια τας
επαρχίας, ήτο άμειλικτος προς εκείνους πού
ήθελήσαν να του αντίσταθούν. Κανείς δέν ευ-
ρήκε οικτον, άκόμη και οι πλησιέστεροι συγγе-
νείς του. Η φυσική του σκληρότης, λέγουν,
ανεπτύχθη με την μακράν του διαμονήν μεταξύ
των βαρβάρων λαών.

Η κατασκοπεία, αι συκοφαντία, ο κρόμος
εκυριάρχησε εις την πρωτεύουσιν. Αί επιφανέ-
στεραι οικογένεια, οι Κομνηνοί, οι Άγγελοι,
οι Καντακουζηνοί, οι Κομνηνοί, εκτυπή-
θησαν άνηλεώς. Είς την εκδίωξιν του ο Άν-
δρόνικος μετεχειρίζετο άνήκουστα μέσα. Δια να
καταβάλλη την επανάστασιν τής Βιθυνίας, εκύ-
λισε στο αίμα την Προύσαν και την Νίκαιαν.
« Άφήκε, λέγει ένας σύγχρονος, τα άμπελια τής
Προύσας γεμάτα με τα σώματα των άπαχονι-
σθέντων, σαν σταφύλια, και άπηγόρευσε την
ταφήν των ήθελε, δταν θά εξηραίζοντο, έτσι
κρεμασμένα, να χρησιμεύσουν ως σιακίτρα,
απ' άκείνα πού τοποθετούν οι χωρικοί εις τα
χωράφια ». Είς τον Ίπκόδρομον έδέχθησαν αι
συναί τα θύματά του και δια να φοβίσθη τους

εχθρούς του έφευρε νέα φοβερώτερα μαρτύρια:
μίαν ήμέραν διάταξε να σουβλίσουν ένα δυστυχῆ,
ο όποιος είχεν εκφρασθῆ κατά του αυτοκράτο-
ρος, να τον ψήσουν και να προσφέρουν τό
σώμα του ως τροφήν εις αυτήν την γυναίκα
του θύματος. Οι φίλοι του και οι συγγενείς του
άκόμη δέν διεφύγγαν την αυστηρότητά του. Ο
γαμβρός του και ή κόρη του έπεσαν υπό δυ-
σμένειαν διότι εφάνησαν αποκρούοντες την
άπολυταρχίαν του. Μέσα εις τον γενικόν αυτόν
τρόμον, κανείς εφοβείτο δια την κεφαλήν του.
Και ο Άνδρόνικος, μεθυσμένος από τα εγκλή-
ματά του, έθεώρει χαμένην την ήμέραν εκείνην
όπου δέν εφρονεύετο και δέν έτυφλώνετο κάποιος
μεγιστάν ή τουλάχιστον δέν υπέκλυπε κάτω από
τό τρομερόν βλέμμα του Τιτάνου αυτού.

Εκτός τής φιλοδοξίας, ή όποια έπέφερε τα
φοβερά αυτά αποτελέσματα, ο Άνδρόνικος είχε
και τό άλλο μεγάλο του πάθος: την γυναίκα.
Μολονότι είχε άρχισι να γίνεται φαλακρός και
οι κρόταφοί του έλευκναινοντο, εφαινετο πάντοτε
νέος πάντοτε υγιής, ενκίνητος και ρωμαλέος είχε
τό παράστημα υπερήφανον και ήρωϊκόν. Δέν
κατέθετε λουπόν τα όπλα. Έξη ευχαρίστως με
τας έταίρας και τας αθλητρίδας και μαζί των
έκαμνε συχνά έξοχικώς διασκεδάσεις, τό όποιον
εσανδάλιζε τους έντίμους άστους τής Κωνσταν-
τινουπόλεως. « Σαν πετεινός πού οδηγεί τις κότες
του ή τράγος εμπρός από τό κοπάδι, ή και ως
Διώνυσος με τας Μαινάδας και τους Βάκχους,
ήκολουθειτο από τας παλλακίδας του ». Και ένῶ
εις τους πλέον εμπίσιτους ήτο σχεδόν άπρόσιτος,
δια τας ωραίας φίλας του αυτός ο τόσοσ δυσ-
πιστος, ήτο πάντοτε πρόθυμος, ευπροσήγορος,
γελαστός. 63 έτων, ήτο πάντοτε ρωμαλέος και
εκολικεύετο να λέγη ότι οι έρωτικοί άθλοι του
ήσαν ίσοι προς τους του Ηρωαλέους. Είχε επί-
σημον παλλακίδα την αθλητρίδα Μαραπτιάν,
δια την όποιαν ήτο πολύ υπερήφανος: έπειτα,
και εις την πόλιν και εις την αυλήν, είχε όχι
όλίγας έρωτικές περιπέτειας. Πάντοτε δε είρων
και δητικώς, είχε αναστήσει εις την στοάν τής
άγορας τα κέρτατα ωραιών έλαφιών πού είχε σκο-
τώσει εις τό κνήγι, « ως τρόποιον, λέγει ο Νι-
κάτας, των κατορθωμάτων του ».

Ότω ο Άνδρόνικος ήρέθιζε τον λαόν με
την σκληρότητά του και τον εκανδάλιζε με τα
έλαττώματά του. Οι έχθροί του του άπνυθύναν
τας χειροτέρας ύβρεις: Μακελλάρης, σκόλος αι-
μοβόρος, παληόγερος, μάστιγ της ανθρωπότητας,
παρλιμένος, Πρίαπος: με αυτά τα όνόματα
τον άπεκάλουν. ***

Τον Αύγουστον 1185, ο νορμανδικός στόλος,
άποσταλείς υπό του βασιλέως τής Σικελίας
Γουλιέλμου δια να εκδικήση την σφαγήν του

1182, κατέλαβε την Θεσσαλονίκην, ο δε στρα-
τός επροχώρει κατά τής Κωνσταντινουπόλεως.
Ο Άνδρόνικος, ως καλός αυτοκράτωρ, έσκέφθη
πρώτον να εξασφαλίση την πρωτεύουσιν κατά
των επιδρομέων δια των τειχών και του στόλου
συγχρόνως επροσπάθησε με επιτηδείους λόγους
να καθιστηθή τον λαόν. Άλλ' όπως άλλοτε
εις την Κιλικίαν, γρήγορα εβαρύνθη και παρη-
μέλησε τα πράγματα, φιλοσοφών επί των γεγο-
νότων. Η στάσις του αυτή επροκάλεσε εις την
Κωνσταντινούπολιν μεγάλην δυσανεκτίαν και
αυτός ο λαός, ο όποιος έως τώρα έλάτρευε τυ-
φλώς τον άγαπημένον του ήγεμόνα, ήρχισε να
τον εγκαταλείπει και να δομηθῆ ελεύθερα. Έλεγαν
δι αι νορμανδικαί νύκαι ήσαν ή τιμωρία των
εγκλημάτων του Άνδρόνικου, ή άπόδειξις ότι
ο Θεός δέν τον έννοούσε πλέον: έσκέφθησαν
ότι ο θάνατος του τυράννου θά ήτο ή καλύτερα
θεραπεία των κακών τής αυτοκρατορίας.

Ανήσυχος δια την μετατροπήν αυτήν τής
κοινής γνώμης, ο αυτοκράτωρ έγενε σιληρότε-
ρος. Διετάχθησαν πολυάριθμοι συλληψεις αι
φυλακαι επλημμύθησαν από δήθεν ένόχους και
δια να εξασφαλίση την πίστιν εκείνων οι όποιοι
αφείθησαν ελεύθεροι, τους ήνάγκασε, ως υπό-
πτους, να δώσουν έγγυητάς φίλους των. Συγ-
χρόνως έλάμβανε τα μέτρα του δια την ζωήν
τον ήτον περιτριγυρισμένος από σωματοφύλα-
κας, είχε πάντα μαζί του ένα φοβερόν σκύλον,
Ικανόν να πολεμήση με λεοντάρι και να ρίξη
κάτω άλογο και καβαλάρην μαζί και την νύκτα
ο φύλαξ αυτός άγρυπνάσε εις την θύραν του
βασιλικού κοιτώνος, και εις τον παραμικρόν
θόρυβον εξαίνγιζε άγριοις. Όσον μεγαλυτέρος
εφαινετο ο κίνδυνος, τόσοσ δραστηριώτερα μέ-
τρα έλάμβανε κατ' αυτού. Μα τις λευκές τρίχες
μου, έλεγε, δέν θά χαρούν οι έχθροί μου. Αν ή
μοίρα θέλη να κατέβη ο Άνδρόνικος εις τον
Αδην, αυτοί θά προσπεράσουν ν' άνοίξουν τον
δρόμον. Ο Άνδρόνικος θά ακολουθήση μόνον.

Ένθυμήθη κατά την κρίσιμον αυτήν ώραν
την υποστηρίξειν πού ευρήκε άλλοτε εις τους
βυζαντινούς ένθιμώφρονας: έσκέφθη να θεράνη
εκ νέου τό αίσθημα αυτό πού δέν είχε σβύσει
τελείως. Διέδοσε ότι αι νορμανδικαί επιτυχία
ώφειλοντο εις τας ενεργείας προδοτών, και υπό
τό πρόσχημα αυτό προσέγραψε δλους όσοι
άντεπραττον εις τα σχέδιά του, τους είχε φυ-
λακισμένους, τους συγγενείς και αυτούς τους
φίλους των, τους ένόμιζε έχθρούς τής πολιτι-
κής του. Έτοίμασαν, λέγουν, τον κατάλογον
των θυμάτων και εχειάσθη ή βίαία αντίστασις
αυτού του υίου του Άνδρόνικου, Μανουά, δια
να αναγκασθῆ ο αυτοκράτωρ να εγκαταλείπει
τό σχέδιόν του.

Με όλην την αυτοπεποίθησιν του ο Άνδρόνι-

* Τέλος « Παναθήναια » 15 και 31 Οκτωβρίου.

κος ηθάνετο κλονιζομένην την εξουσίαν του. Ἀνήσυχος ἐσυμβουλευέτω τους μάντις, ἐξήταζε τους οίκονους, ἔβλεπε με φόβον τὰ δάκρυα μιᾶς εικόνας τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐλάτρευε καὶ ἐθεώρει προστατήν του. Ἐπειτα, ξαφνικῶς, ἐπαιρνε θάρρος. Ἐπαινε μάλιστα τὴν ἀνοησίαν, τόσον ἐνόμιζε τὸν ἑαυτὸν του στερεὸν εἰς τὸν θρόνον, νὰ ἀφήσῃ τὴν ἀνήσυχον πρωτεύουσαν καὶ νὰ ὑπάγῃ με τὴν σύζυγον καὶ τὴν παλλακίδα του ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ὁ πολὺς ζήλος ἑνὸς τῶν ἐμπιστῶν του ἐμελλε, κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπιχειρήσεως.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων τῶν ὁποίους ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε θέσει ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἀστυνομίας, ἕνας ἐκ τῶν περιφανεστέρων ἦτο ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος. Ἦτον ἀνθρωπος μερίου πνεύματος, ἀδυνάτου χαρακτήρος, χωρὶς θέλησιν: διὰ τοῦτο, μολονότι ἦτο συνένοχος εἰς τὰς διαφόρους στάσεις, ὃ βασιλεὺς τοῦ εἶχε χαρίσει τὴν ζωὴν καὶ τὸν περιώρισε ἀπλῶς εἰς τὸ ἀνάκτορον του. Ἀνήσυχος διὰ τὴν ἀνάμεινον κατάστασιν τῆς πρωτεύουσας, ὃ ἀρχηγὸς τῆς ἀστυνομίας Ἀγιοχριστοφορίτης, ἐνόμιζε καλὸν νὰ συλλάβῃ τὸν Ἀγγελον, μήπως προκαλέσῃ λαϊκὰς ταραχάς. Ἀλλ' ὃ κίνδυνος ἔδωκε θάρρος εἰς τὸν Ἀγγελον δὲν παρεδόθη: με μίαν σπαθίᾶ κατέβαλε τὸν πρῶτον ἐκ τῶν ἀντιπάλων του, ἐπήδησε σ' ἕνα ἄλλογο καὶ κρατῶν ἀκόμη τὸ σπαθὶ αἱματομένον, κατέφυγε εἰς τὸ ἀπαραβίαστον αὐλον τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἡ εἶδησις αὐτῆ ἐρεθίζει τὸν λαόν· καὶ ἡ στάσις, εἰς τὴν ὁποίαν προστίθενται ὅλοι ὅσοι ἐφοβοῦντο διὰ τὴν ζωὴν των, κερδίζει ἔδαφος ὄλοένα. Πλήθος ἀπειρον περιζῶναι τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ἀγρυπνεῖ ὅλην τὴν νύκτα διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν παράδοσιν τοῦ πρόσφυγος. Τὸ πρῶτὸ μάλιστα εἶπαν νὰ ἀνακηρύξουν αὐτοκράτορα τὸν Ἰσαάκιον.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἐπανήλθε ἐσπευσμένως. Ἀλλ' ἦτο πολὺ ἀργά· εἶχεν ἐκραγῆ ἡ ἐπανάστασις. Ὁ ὄχλος ἀνοίξε τὰς φυλακάς, ἐλευθέρωσε τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἐτέθη ὄπλισμένος εἰς τὰς διαταγὰς των. Ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος, ἀκουσίως του ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ὠδηγήθη πάλιν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὅπου ἐστέφθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου. Τέλος τὸ πλῆθος ἦτο ἐτοιμον νὰ προσβάλλῃ τὰ ἀνάκτορα. Πάντοτε γενναῖος καὶ ἀδάμαστος ὁ Ἀνδρόνικος ἠθέλησε νὰ ἀντισταθῇ. Διέταξε ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ λαοῦ, καὶ ὃ ἴδιος, ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν πύργων ἔρριψε τὰ πρῶτα βέλη. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἀντίστασις αὐτῆ, οὔτε τὰ ὄρατα λόγια μετὰ ὁποῖα ἠθέλησε κατόπιν νὰ κατευνάσῃ τὸ ἀπειλητικὸν πλῆθος, ἔφεραν ἀποτέλεσμα. Αἱ πύλαι τῶν ἀνακτόρων ὑπεχώρησαν εἰς τὰ κτυπήματα τῶν

πολιορκητῶν. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα δὲν ἀπέμενε πλέον παρὰ ἡ φυγὴ.

Ἐβγαλε γλήγορα τὴν αὐτοκρατορικὴν σπολήν, ἔρριψε τὰ πορφυρᾶ πέδιλα καὶ αὐτὸν τὸν σταυρὸν ποῦ ἀπὸ ἐτῶν ἔφερε εἰς τὸν λαμὸν ὡς φυλακτόν, ἐφόρεσε ἕνα μντερόν σκοῦφον καὶ ἔφυγε. Καὶ ἐνῶ ὃ ὄχλος ἐλεηλάτει τὸ ἀνάκτορον, ὃ Ἀνδρόνικος μετὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν παλλακίδα του κατέφυγε εἰς ἕν μικρὸν λιμένα, εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ Βοσπόρου. Πάντοτε δεσποτικὸς καὶ ἀγέρωχος, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δυστυχίαν, ἀπήτησε καὶ τοῦ ἔδωκεν ἕν πλοῖον, μετὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἔφευγε εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἀλλὰ μίᾳ ξαφνικῇ τρικυμίᾳ, ποῦ εἶναι τόσον συχταὶ εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, τὸν ἐπανεφέρει εἰς τὴν παραλίαν· ἐκεῖ εὐρέθη ἀντιμέτωπος τῶν δικωτῶν του. Τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἐκράτησαν σιδηροδέσιμον· ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη, λέγει ὃ Νισήτας, ἀπέμενε ὃ δέξυς καὶ ἔξυπνος Ἀνδρόνικος. Ὁ ἀπαράμιλλος ὑποκριτῆς ἐπαίξε καὶ ἔδωκε τὸν τελευταῖον του ῥόλον. Ἠρόσιος, διηγείται ὃ ἱστορικὸς, ἕνα παθητικὸν θρηῖνον, ἐγγίζων ὡς καλὸς μουσικὸς ὅλας τὰς χορδὰς τοῦ ὄργάνου. Τοὺς ἐνθύμισε τὴν ἐνδοξον καταγωγὴν του, τὴν οἰογένειάν του, ἀνωτέραν κάθε ἄλλης, τὴν παλαιὰν εὐνοίαν τῆς τύχης, τὴν περασμένην του ζωὴν ποῦ ἔζησε πλανώμενος ἄστεγος, καὶ τὴν ὁποίαν ἤξελε νὰ ἔξη ζήσει: Τώρα ποῦ τὸν ἐπληξε ἡ δυστυχία δὲν ἦτον ἀξίος νὰ κινήσῃ τὴν συμπάθειαν; Αἱ δύο γυναῖκες ποῦ τὸν συνώδευαν ἐξηκολούθουν τὴν θρηνωδίαν εἰς τὸν ἴδιον καὶ παθητικώτερον τόνον. Ἀλλ' εἰς μίαν. Πρῶτην φορὰν ἴσως εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἀνδρόνικου, δὲν κατώρθωσε τίποτε ἡ εὐγλωττία του ἢ βιανότης του ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα. Τὸν ἔφεραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: ὦφειλε ν' ἀποθάνῃ.

Ὁ ἀπαισίος τραγικὸς θάνατος τοῦ Ἀνδρόνικου ἦτο ἀνιάσιος τῆς ζωῆς του. Πρέπει νὰ διαβάσετε εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Νισήτα τὴν ἀφήγησιν τῆς τελευταίας αὐτῆς πράξεως τοῦ δράματος, μίαν ἀπὸ τὰς πλέον σκληρὰς καὶ συγκινητικὰς σελίδας τῶν χρονικῶν τοῦ Βυζαντίου. Ὁδήγησαν κατ' ἀρχὰς τὸν ἐκπτώτον αὐτοκράτορα, ἀλυσοδεμένον, πρὸ τοῦ εὐτυχοῦς ἀντιπάλου του Ἰσαακίου Ἀγγέλου· καὶ ἐπὶ ὄρας τὸν ἀφήσαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πλῆθους, τὸ ὁποῖον τὸν ὕβριζε. Τοῦ ἔθρανσαν τὰ δόντια, τοῦ ξεροζῶσαν τὰ γένηα καὶ τὰ μαλλιά· αἱ γυναῖκες προπάντων τὸν κτυποῦσαν με γροθιὰς, νὰ ἐδικαίωσιν τὰ βάσανα ποῦ εἶχαν ὑποφέρει κατὰ διαταγὴν τοῦ οἱ συγγενεῖς των. Ἐπειτα τοῦ ἔκοψαν τὸ δεξιὸν χεῖρ καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς μίαν εἰρκτὴν ὅπου τὸν ἀφησαν ἐπὶ ἡμέρας χωρὶς τροφήν, χωρὶς κἄν μία στάλα νερό. Αὐτὰ ἦταν ἡ ἀρχὴ μόνον τῆς μακρᾶς ἀγωνίας του. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέ-

ρας τὸν ἐπῆραν, τοῦ ἔβγαλαν τὸ ἕνα μάτι, καὶ μισόγυμνον, ἐπάνω εἰς μίαν ψωριασμένην καμήλαν τὸν περιέφεραν εἰς τοὺς δρόμους τῆς πρωτεύουσας. Τὸ ἐλεεινὸν αὐτὸ θέαμα, ποῦ «θὰ κινῶσε τὰ δάκρυα κάθε ἀνθρώπου» δὲν ἐσυγκίνησε διόλου τὸν σκληρὸν ὄχλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πεῖδι ταπεινὴ καὶ πεῖδι ζωῆς τῆς τάξις τοῦ ὄχλου τοῦ ἀστεως, ἐργάται βυρσοδεψείων, γυρολόγοι, πελάται ὑπόπτων κρασοπωλείων, λησιμονοῦντες τὰς ἐπευφημίας μετὰ ὁποίας ἄλλοτε εἶχαν χαιρετίσει ὡς σωτήρα τὸν Ἀνδρόνικον, ἤλθαν νὰ βοηθήσουν εἰς τὰ βασανιστήρια τοῦ δυστυχισμένου. Ἄλλοι τοῦ ἔδιναν μαστουνιὰς στὸ κεφάλι, ἄλλοι τοῦ ἔβαζαν στὴ μύτη κοπριά· ἄλλοι πάλιν τοῦ ἔρριχναν εἰς τὸ πρόσωπον ἀκαθαρσίες μετὰ σφουγγαρί καὶ ἄλλοι ὕβριζαν χυδαιότατα τὴν μητέρα καὶ τοὺς γονεῖς του. Μερικοὶ μετὰ σούβλες τοῦ τρυποῦσαν τὰ πλευρὰ ἢ τοῦ ἔρριχναν πέτρες· καὶ μίᾳ ἐταῖρα τοῦ ἔχυσε εἰς τὸ πρόσωπον ἕνα κανάτι γεμάτο νερὸ βραστό». Τέλος μέσα στοὺς γιουχαῖσμούς καὶ τὰ γέλια, ἡ φοβερὰ συνοδεία ἔφθασε εἰς τὸν Ἰππόδρομον. Τότε κατέβασαν τὸν δυστυχῆ ἀπὸ τὸ ὑποζύγιόν του, τὸν ἔδεσαν ἀπὸ τὰ πόδια, μετὰ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω, εἰς μίαν δοκὸν τοποθετημένην ἐπάνω εἰς δύο στῆλους, καὶ ἤρριψε πάλιν ἡ τρομερὰ ἐορτῆ. Στοϊκῶς ὃ Ἀνδρόνικος ὑφίστατο ὅλα χωρὶς διαμαρτυρίαν· κάποτε μόνον ἤκουε μερικὰς λέξεις του: «Θεέ μου, εὐσπλαχνίσου με» ἢ «γιατί κτυπάτε ἕνα καλάμι ποῦ ἔσπασε;» Ἀλλ' ὃ ὄχλος μαινόμενος τίποτε δὲν ἤκουε. Τοῦ ἔσχιον τὸ ἱμάτιόν του καὶ πολλοὶ κατέφευγον εἰς ἀσέμνους χειρονομίας. Κάποιος τοῦ ἔχωσε τὸ σπαθὶ του εἰς τὸ στόμα καὶ τὸ ἔσπρωγγε μετὰ βίαν ἕως τὰ ἐντόσθια. Μερικοὶ Λατῖνοι, ἐνθυμούμενοι τὴν σφαγὴν τῶν συμπατριωτῶν των, διεσκέδαζαν δοκιμάζοντες τὰ σπαθία των εἰς τὸ σῶμα τοῦ εἰομοθανάτου πλέον, ποῖος θὰ καταφέρει τὸ καλύτερον κτύπημα. Τέλος ἀπέθανε· καὶ ὃ ὄχλος ὃ ὁποῖος εἶδεν ὅτι εἰς ἕνα τελευταῖον σπασμὸν ἔφερε εἰς τὸ στόμα

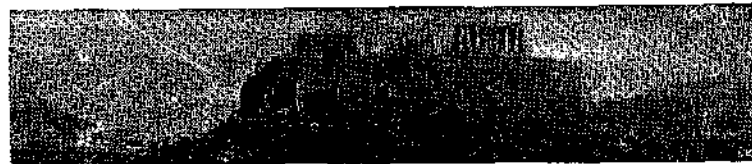
τὸ αἱματομένον του χεῖρ, εἶπε εἰρωνικῶς ὅτι καὶ εἰς τὰς τελευταίας του στιγμὰς ὃ Ἀνδρόνικος ἔδιψοῦσε αἷμα ἀνθρώπινον.

Ὁ λαὸς, τυφλωμένος ἀπὸ τὴν μανίαν, ἐπέπεσε καὶ κατ' αὐτῶν τῶν εἰκόνων τοῦ ἀτυχοῦς ἡγεμόνος. Τὸ δὲ ἀκρωτηριασμένον πῶμα ἐγκαταλειφθὲν σὰν ψοφίμι, κάτω ἀπὸ τὸν θόλον τοῦ Ἰπποδρόμου, μόλις ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας ἐνταφιάσθη. ***

Οὗτω λοιπὸν ἀπέθανε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1185, ἔξηντα πέντε ἐτῶν, ὃ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, ἀφοῦ ἀντήχησε ὄλος ὃ 12^{ος} αἰὼν ἀπὸ τὰς περιπετείας του, ἀπὸ τὰ λαμπρὰ του προτερήματα καὶ ἀπὸ τὰ σκανδαλώδη ἐλαττώματα του. Ἡ ζωὴ του, φανταστικὴ σὰν μυθιστόρημα, εἶναι ἀπὸ τὰς πλέον γραφικὰς ποῦ βλέπομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου. Μετὰ τὰ πραξιοκλήματά του, καὶ μετὰ τοὺς ἄθλους του, μετὰ τὰς δραπετεύσεις καὶ τοὺς ἔρωτάς του, μετὰ τὰς εὐνοϊκὰς καὶ δυσμενεῖς στροφὰς τῆς τύχης, ὃ θαυμαστὸς αὐτὸς τυχοδιώκτης, ἀληθινὸς τύπος «ὑπερανθρώπου», γοητεύει καὶ τώρα ἀκόμη ἀφοῦ ἐγοήτευσε τοὺς συγχρόνους του. Ἀλλ' ἢ ἰσχυρὰ φρυσιγνωμία του παρουσιάζει καὶ κατὰ ἄλλο ἐκὶς τοῦ ἀνεκδοτικοῦ ἐνδιαφέροντος: εἶναι ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴ καὶ παραστατικὴ. Εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ διεφθαρμένου αὐτοῦ ἡγεμόνος, τυράννου εἰδεχθοῦς καὶ πολιτικοῦ ὑπερόχου, ὃ ὁποῖος θὰ ἤμποροῦσε νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ὅμως ἐπετάχυνε τὴν καταστροφὴν τῆς, εὐρίσκονται ἐνωμένα πραγματικῶς ὅλα τὰ κύρια γνωρίσματα, ὅλα αἱ ἀντιθέσεις τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας, ἢ ὁποῖα εἶναι ἕνα παράδοξον μίγμα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, σκληρὰ, ἀκαρδῆ, παρημασμένη, ἱκανὴ ὅμως πρὸς μεγαλουργίαν καὶ ἐνέργειαν καὶ δράσιν καὶ ἢ ὁποῖα ἐπὶ αἰῶνας, εἰς ὅλην τὴν ταραχώδη διάρκειαν τῆς ἱστορίας τῆς, ἤμπόρεσε πάντοτε νὰ εὕρῃ μέσα τῆς τὴν ἀναγκαίαν ζωτικότητα, διὰ νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ ὑφίσταται, ὄχι ἀδόξως.

[Μετάφρ. Κ.]

ΚΑΡΟΛΟΣ ΝΤΗΛΑ

Δὲν ἤξευρε δμως πῶς τὴν φοροῦν δεξιά, ἀριστερά, εἰς τὸ στήθος, εἰς τὸ φράκιο; Οὐτε ἠμπόρουν νὰ μάθῃ ἀπὸ τοὺς φίλους ποὺ ἠρώτησε. Ἐφθασε ἡ ὥρα τοῦ γεύματος καὶ ἀπεφάσισε νὰ πάρῃ τὸ παράσημόν του τυλιγμένον σ' ἓνα χαρτί καὶ νὰ ρωτήσῃ ἐκεῖ ἐπὶ τόπον. Εἶδε τὸν κλητῆρα εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν Ἡλυσίων γεμάτων ταινίας καὶ μετὰλλια καὶ ἐσκέφθη: αὐτὸς θὰ μοῦ τὸ πῇ. Ὁ Ροντέν τοῦ εἶπε τί τὸν βασάνιζε καὶ ὁ κλητῆρ ἀφέλεστατα, ἔμπροσθς εἰς τοὺς ἐκπλήκτους προσκεκλημένους, τοῦ ἐφόρουν τὸ παράσημον.

Ὁ «Φιγαρό», ἂν σὰς ἐνδιαφέρῃ, πωλεῖται τώρα μὴ δεκάρα.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἡ πρωτοβουλία τῶν «Παναθηναίων»
— ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου —

Ἐκ προηγουμένων εισφορῶν. . . . Δρ. 2,672.10
Κ. Ἐλευθερουδάκης » 10.—
Δρ. 2,682.10

Τὸ ἀπαιτούμενον ὀλικὸν ποσὸν εἶναι 3,500 περίπου. Ὑπολείπονται περὶ τὰς 900. Καὶ τὸ ὑπενθυμίζομεν εἰς ὅλους. Ὅλοι ἔξισαν καὶ ζοῦν μὴ τοὺς στίχους τοῦ ὕμνητοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Αἱ εἰσφοραὶ στέλλονται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων», ὁδὸς Ἀριστοτέλους 35.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Δουκιανοῦ Ἐνύπνιον, μετὰ ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων καὶ μεταφράσεως ὑπὸ Η. Δ. Νικολαΐδου δ. φ. Ἀθήναι, ἐκδ. Ἡλ. Ν. Δικαῖος, δρ. 1.

Θέατρο καὶ Πρόβα, Σωτήρη Σκίπη. Παρίσι 1910, ἐκδ. Bugène Figuière & Co, φρ. 3.

Οἱ Τοιγανόθεοι, κομῆδία Σωτήρη Σκίπη. Παρίσι 1910, ἐκδ. Figuière & Co, φρ. 3.

Τρόπαια στὴν τριετία, ποιήματα Σωτήρη Σκίπη. Παρίσι 1910, ἐκδ. Figuière & Co, φρ. 3.

Ἱστορία τῆς Κύπρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀγγλικῆς κατοχῆς, Γ. Μ. Κωνσταντινίδου. Λάρναξ Κύπρου 1910, σελίνι 1.

Οἱ δριττές, Ἀριστοφάνους, ἔμμετρος μετάφρασις Πολυβίου Τ. Δημητρακοπούλου. Ἀθήναι 1910, Βιβλιοθήκη ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκδ. Γεώργιος Φέξης, δρ. 3.

Βάτραχοι Ἀριστοφάνους, ἔμμετρος μετάφρασις Πολυβίου Τ. Δημητρακοπούλου. Ἀθήναι 1910, Βιβλιοθήκη ἀρχ. Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκδ. Γεώρ. Φέξης δραχμῶς 3.

Θεαίτητος Πλάτωνος, μετάφρ. Κυρ. Ζάμπα. Ἀθήναι 1910 Βιβλιοθήκη ἀρχ. Ἑλλ. συγγραφέων, ἐκδ. Γεώρ. Φέξης, δρ. 3.

Κρατόλος Πλάτωνος, μετάφρ. Κυρ. Ζάμπα. Ἀθήναι 1910 Βιβλιοθήκη ἀρχ. Ἑλλ. συγγραφέων, ἐκδ. Γ. Φέξης, δρ. 2.50.

Ἡελοπονησιακὸς Πόλεμος Θεουκιδίδου τεῦχος Α', βιβλ. 1ον καὶ 2ον μετάφρ. Ἰωάννου Ζερβού. Ἀθήναι 1910 Βιβλιοθήκη ἀρχ. Ἑλλ. συγγραφέων, ἐκδ. Γεώρ. Φέξης, δρ. 2.50.

Βίοι Παράλληλοι Πλουτάρχου, μετάφρ. Α. Ρ. Ραγκαβῆ τόμος Α' Θησεύς, Ρωμύλος, Λυκούργος, Νουμάς. Ἀθήναι 1910, Βιβλιοθήκη ἀρχ. Ἑλλ. συγγραφέων ἐκδ. Γ. Φέξης, δρ. 3.

Τόμος Β'. Σόλων, Ποπλικόλας, Θεμιστοκλῆς, Κάμилλος, Περικλῆς, Φάβιος Μάξιμος, δρ. 3.

Λαογραφία Δελτίον τῆς Ἑλλην. Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, τόμος Β', τεῦχος Β' καὶ Γ' Ἀθήναι 1910, συνδρομῆ ἑτησίᾳ δρ. 15.

Ἀγγέλειαι:

Ὁμηρος φιλολογικὸν περιοδικὸν μὲ ἔργα τῶν κ. κ. Π. Βασιλικού, Π. Βλαστοῦ, Χρ. Βαρλέντη, Ρήγα Γκόλφη, Στεφάνου Δάφνη, Δ. Δημακοπούλου, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη, Ν. Αλαπαθιώτη, Κ. Μάνου, Μ. Μαλακάση, Στ. Μαρτζώκη, Μαν. Μαγκάκη, Στυρ. Μελά, Α. Πάλλη, Κωστή Παλαμά, Νικ. Πορφύρη, Στυρ. Πασαγιάννη, Ψυχάκη κλπ.

Κάθε φυλλάδιον σελ. 68 πουλιέται δρ. 1.
Ἀθήναι, ὁδὸς Καλάμιδος 8.

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τὸ χεῖμας—ἡ Σατυροψία Ἐφημερίς